

Ett svenskt kvitto?
Kompletterande utbildning för utländska
akademiker

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Ett svenskt kvitto? Kompletterande utbildning för utländska akademiker 5	
Begreppet kompletterande utbildning för utländska akademiker.....	5
Bakgrund	7
Kompletterande utbildning för utländska akademiker	9
Tidigare undersökningar	9
Metod	11
Antal antagna studenter.....	14
Vad uppger lärosätena som utbildningarnas syfte?	20
Vad innehåller utbildningarna?.....	20
Antagning	25
Studenternas erfarenheter av utbildningarna	30
Resultat av utbildningen.....	33
Nyckeln till framgång	36
Integrerade undervisningsgrupper?	37
Utländska akademiker på den svenska arbetsmarknaden – kunskapsläget	39
Slutsatser och diskussion	50
Tabellförteckning	
Tabell 1. Antagna studenter.....	15
Tabell 2. Studenter i urvalet	30
Tabell 3. Svartsfördelning på frågan om utbildningen kompletterar.....	32
Tabell 4. Svartsfördelning på frågan varför utbildningen ej kompletterar	33
Tabell 5. Svartsfördelning – resultat av utbildningen	34
Tabell 6. Svartsfördelning på frågan om anställningsformen	34
Tabell 7. Förändring i förvärvsintensitet	44
Tabell 8. Jämförelse mellan utlandsfödda och födda i Sverige	46
Tabell 9. Sannolikhet för kvalificerat	47
Tabell 9a. Sannolikhet för kvalificerat arbete beroende på utbildningens längd	47
Tabell 9b. Sannolikhet för kvalificerat arbete beroende på utbildningsområde	48
Bilaga 1 Sammanställning av lärosätenas utbildningar för utländska akademiker, första kursstart samt omfattning.	57
Bilaga 2 Enkät till universitet och högskolor	61

Sammanfattning

I föreliggande rapport redovisas arbetet med ett regeringsuppdrag om kompletterande utbildning för utländska akademiker.

Högskoleverket fann att ungefär 1600 studenter antagits till kompletterande utbildning för utländska akademiker i högskolan under de undersökta åren. De största studentgrupperna kompletterade antingen utländska examina med kurser inom lärarutbildningen eller genom preparandkurser för att få sjuksköterskexamen eller legitimation. Sedan fanns även studenter inom utbildningar i svenska, vilka ofta försökte få TISUS behörighet eller avlägga Socialstyrelsens prov i vårdsvenska. Vidare studerar utländska akademiker för att kunna få svensk läkar-, veterinär-, eller psykologlegitimation.

Undersökningen visar också att högskolan har en liten roll som initiativtagare till kompletterande utbildning. Kompletterande utbildning för utländska akademiker är i första hand uppdragsutbildning. Det antal studenter som studerar i utbildningar för utländska akademiker är också litet. Det finns dock exempel på lärosäten som på egen hand organiserat ”ingångar” i högskolan särskilt med tanke på utländska akademiker. De utgör emellertid undantag. Den största beställaren är AMS och länsarbetsnämnderna ibland i samverkan med landsting och kommuner. Europeiska Socialfonden och några andra aktörer finns även med som finansierare av några utbildningar. AMS och länsarbetsnämnderna genomför ett projekt särskilt riktat till utländska akademiker men den största delen av dessa utbildningar ligger utanför högskolan.

För studenterna i vår undersökning har den kompletterande utbildningen i hög grad varit ett nödvändigt kvitto för att få en anställning i Sverige. 84 procent av dem som avslutat utbildningen med godkänt resultat hade fått arbete och nästan hälften av dessa hade tillsvidareanställningar. Studenterna har överlag varit positiva till utbildningen. Samtidigt pekar Högskoleverket på att kompletterande utbildning tenderar till att bli ganska lång.

Högskoleverket har även gjort en genomgång av forskning om situationen på arbetsmarknaden för invandrare i Sverige och för utländska akademiker. Forskningslitteraturen visar bland annat att personer med utländsk bakgrund, även andragenerationens invandrare, har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden än personer födda i Sverige.

Det svenska samhället/arbetsmarknaden förmår inte att ta tillvara den kompetens som högutbildade invandrare har med sig. Där kanske den svenska högskolan skulle kunna vara en resurs för att överbrygga (snarare än komplettera) och därmed hjälpa utländska akademiker att komma runt den diskriminering mot invandrade arbetssökande som är ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden?

Ett svenskt kvitto?

Kompletterande utbildning för utländska akademiker

I regleringsbrevet för år 2002 fick Högskoleverket i uppdrag att göra en nationell uppföljning av kompletterande utbildning för utländska akademiker. ”Högskoleverket skall genomföra en nationell kartläggning och analys av kompletterande högskoleutbildningar för utländska akademiker samt kontinuerligt följa upp antagningen av utländska akademiker till dessa utbildningar och innehållet i utbildningarna”.

Redovisningen skall kommenteras och analyseras och lämnas till regeringen senast den 10 april 2003 efter samråd med berörda myndigheter. Föreliggande rapport redovisar arbetet med detta uppdrag. I arbetet med rapporten har Charlotte Ejsing, Margot Wojdas, Inger Rydén Bergendahl från utredningsavdelningen deltagit. Nina Kowalewska, bedömningsavdelningen och Anne-Marie Lindström, avdelningen för statistik och analys har också bidragit till arbetet. Per Gunnar Rosengren har varit projektledare.

Begreppet kompletterande utbildning för utländska akademiker

Begreppet kompletterande utbildning för utländska akademiker är ett oprecist och för de flesta okänt begrepp. Företeelsen kompletterande utbildning innebär att en individ behöver komplettera sin tidigare utbildning för att kunna få en anställning på en avgränsad arbetsmarknad och för att kunna möta specifika nationella krav inom vissa yrken. Behovet av kompletterande språklig utbildning finns naturligtvis särskilt i ett land som Sverige med ett litet språk. Behov av kompletterande utbildning uppstår också i anslutning till s.k. reglerade yrken, dvs. yrken där utövande och anställning kräver legitimation eller behörighet, som t.ex. läraryrket eller sjuksköterskeyrket. Idealt är det fråga om en kort komplettering med helt nödvändiga kunskaper.

Definition

Utländska akademiker studerar i svensk högskola på många olika utbildningar för att komplettera sin tidigare utbildning eller för att skaffa sig en ny utbildning. Ibland finns dessa personer inom den ordinarie

grundutbildningen eller inom särskilda utbildningsprogram, som t.ex. SÄL (särskild lärarutbildning) eller inom uppdragsutbildning. Vilka personer som avses beror till stor del på hur begreppen **kompletterande** och **akademiker** definieras. I denna undersökning avses med utländsk akademiker en person som är folkbokförd i Sverige och stadigvarande bosatt här. Detta exkluderar utbytesstudenter. Akademiker kan betyda att personen ifråga har en akademisk examen men också att personen varit på väg att slutföra en examen när han eller hon lämnade sitt hemland.

Bakgrund

Studieförbundet Näringsliv och samhälle (SNS) visar i en rapport (Arbete var god dröj, Christer Lundh m.fl. Valförhållanden i arbetsmarknaden, Valförhållanden i arbetsmarknaden, Valförhållanden i arbetsmarknaden) att svårigheterna för framförallt utomeuropeiska invandrare att komma in på den svenska arbetsmarknaden är betydande. Även situationen för andragenerationens invandrare är allvarlig när det gäller möjligheterna till kontakt med svensk arbetsmarknad. Rapporten visar att det finns betydande skillnader mellan olika invandrargrupper med avseende på anknytning till arbetsmarknaden. Skillnaderna mellan födda i Sverige, nordbor och västeuropéer när det gäller arbetsmarknadsförankring är inte stora men däremot har invandrare från tredje världen en mycket svag sådan förankring. Enligt SNS förklarar forskningen skillnaderna med att dessa personer saknar nationellt specifika kunskaper som språkkunskaper, nätverk och kännedom om hur samhället fungerar. Forskningen pekar även på etnisk diskriminering som en faktor som reser hinder för inträdet på arbetsmarknaden. Den forskning som redovisas i rapporten pekar på att kompletterande utbildning är en viktig förutsättning för alla invandrare för att få anställning i Sverige.

I förslaget till statsbudget för 2001 konstaterade regeringen att tillståndet inom politikområdet invandrare och flyktingar inte var tillfredställande. Bland annat ville regeringen göra mer för att invandrare och flyktingar skulle få arbete och utbildning. I budgeten föreslog regeringen att medel avsattes till en särskild satsning på sysselsättning och förbättrad introduktion på arbetsmarknaden. I programmet ingår bland annat kompletterande utbildning för invandrare med utländsk utbildning inom hälso- och sjukvårdsområdet, läraryrken och teknik/naturvetenskap.

De medel som anslogs för detta handhas av Arbetsmarknadsverket enligt ett särskilt uppdrag. AMS har låtit länsarbetsnämnderna upphandla kompletterande utbildning för arbetslösa utländska akademiker. Detta projekt kallas "Språnget". Enligt AMS deltog 1729 personer under 2001 i sådan utbildning. 21 procent av medlen gick till universitet och högskolor. Under 2002 fanns 2230 personer i sådan utbildning. Utbildningarna inom "Språnget" är avsedda för arbetslösa utländska akademiker, inom de s.k. bristyrkesområdena. Dessa är den offentliga skolan, hälso- och sjukvården samt teknik- och naturvetenskapsområdet. Satsningen ska fortsätta under 2002 med en förstärkning av insatserna för att få fler invandrare i arbete.

Riksdagen föreslås besluta att avsätta 100 miljoner per år under 2001 –03 för dessa åtgärder.

Det finns även andra åtgärder för att få fler utländska akademiker i arbete. Skolverket har arbetat med ett uppdrag om sfi (svenska för invandrare) för högutbildade invandrare där syftet var att undersöka de praktiska möjligheterna att ge högutbildade invandrare en språkutbildning i högskolemiljö. Skolverket är positivt till en sådan utveckling och har samverkat med Högskoleverket i uppdraget (dnr 01-2001:214).

Regeringen föreslog i propositionen ”Den öppna högskolan” (s. 166ff.) en särskild satsning för att anordna kompletterande utbildning för utländska akademiker under en treårsperiod. Regeringen ville avsätta 10 miljoner kronor under tre år för sådan utbildning. (regeringsbeslut 2002-04-25) Regeringen skrev vidare i propositionen att förslagen om validering av reell kompetens borde innebära att universitet och högskolor inte skulle kunna avvisa utländska akademiker enbart på grund av att de inte uppfyller de formella kraven.

Högskoleverket har tillsammans med Integrationsverket föreslagit (2001-05-29) att ett antal högskolor får ansvar för att ta fram utbildningar för att få in utländska akademiker på arbetsmarknaden och att en sådan satsning riktas mot alla yrkesområden samt att denna satsning görs permanent. Myndigheterna anser att kompletterande utbildning borde vända sig även till utländska akademiker som inte är arbetslösa.

I prop. (2002/03:44) ”Arbetsmarknadspolitiken förstärks” föreslår Näringsdepartementet bland annat att bristyrkesdefinitionen bör vidgas och att även personer med anställning som inte arbetar i utbildningsyrket men som genom kompletterande utbildning bedöms kunna ta arbeten som ligger mer i nivå med deras kompetens bör prioriteras. Propositionen har inte riksdagsbehandlats när den här rapporten trycks.

Kompletterande utbildning för utländska akademiker

I följande kapitel presenteras den undersökning som Högskoleverket gjort med anledning av regeringens uppdrag. Kapitlet inleds med en presentation av tidigare undersökningar och lärosätenas enkätsvar samt telefonenkäten med studenterna. Innan enkätmaterialet presenteras redovisas metodfrågor och problem.

Tidigare undersökningar

Som tidigare framkommit kan utbildning vara ett sätt att reducera de nackdelar som utländska akademiker har på den svenska arbetsmarknaden. Det finns några studier av problem och möjligheter med sådan utbildning som redovisas i korthet nedan.

Högskoleverket gjorde en studie av aspirantutbildningar under 1998 ”**Bara jag får chansen att visa vad jag kan. Satsningen på aspirantutbildning vad blev det av den?**” (1998:6 R). Undersökningen fokuserade på studenternas situation och om utbildningen stämde överens med deras förväntningar.

Erfarenheterna visade att det var svårt att fylla utbildningarna bägge åren och att endast en tredjedel av platserna fylldes. Till stor del låg studenternas ekonomiska bekymmer bakom avhopp. Lärosätena beskrev studenternas vilja att ta studielån som låg. Av aspiranterna tyckte 38 procent att utbildningen passade med deras utländska utbildning vad gäller både praktik och kurser. En fjärdedel av studenterna tyckte att utbildningen inte passade alls. Kvinnorna var mer positiva än männen.

Undersökningen pekade på en rad hinder för utbildningen där de viktigaste är otillräckliga förkunskaper hos studenterna, oklar studiefinansiering vilket ledde till osäkerhet bland de sökande, för kort planeringstid för lärosätena och svårigheterna att marknadsföra utbildningarna, bl.a. för att man var osäker på vilka kanaler och forum som kunde användas.

Undersökningen visar att det varit en dyr utbildning betraktat som en reguljär högskoleutbildning. Samtidigt var det inte möjligt att bedöma kostnaderna i jämförelse med en arbetsmarknadsutbildning.

Totalt av alla aspirantstudenter i enkätundersökningen var det enbart en andel på elva procent som fick en fast anställning efter utbildningen och 17

procent som fick ett tillfälligt arbete eller provanställning. Totalt uppgav 28 procent av aspirantstudenterna att de hade ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Huvuddelen av studenterna hade avslutat sin utbildning tio månader innan undersökningen genomfördes.

I betänkandet ”**Mångfald i Högskolan**” SOU 2000:47 finns en särskild bilaga ”Den långa vägen till arbete” som behandlar de utländska akademikernas situation. Betänkandet sammanfattar många av de studier som gjorts inom området tidigare men tar också särskilt upp problemet med lärosätenas ogenerösa värdering av utländska sökandes meriter. Värderingarna skapar hinder vid ansökan till högskolan och förlänger studietiden i onödan.

Betänkandet redovisar även Göteborgs och Stockholms universitets egna utvärderingar av sin aspirantutbildning. Göteborgs universitets utbildning startades 1995 och kom att pågå under två år. Första året tog man in 436 av 1400 sökande. Utbildningen var svår att genomföra eftersom den krävde skraddarsydda kurser för varje student. Sådana kostnader rymdes inte inom den ordinarie ersättningen utan universitetet fick garantera ett belopp för varje student. Det gjorde att en redan dyr utbildning blev ännu dyrare. Samtidigt fanns det stora behov av studie- och yrkesvägledning, språkstöd och hjälp med myndighetskontakter, som lärarna fick hantera. Aspirantutbildningen lades ner efter två år. En viktig orsak till detta var att det särskilda stödet till universitetet upphörde. Aspirantutbildningen blev ett ordinarie uppdrag åt universitetet och därmed upphörde de incitament som fanns för utbildningen.

Aspirantutbildningen vid Stockholms universitet startade 1995 och kom även den att läggas ner när det särskilda stödet upphörde. Av 550 sökande antogs 110 första året. Erfarenheterna från Stockholm var att det är viktigt med engagerad personal och en sammanhållen organisation. Utbildningen innebär mycket kontakter med studenterna vilket är krävande men också stimulerande. Det är svårt att skapa den typ av utbildning som behövs med ett centralt regelverk men om statsmakterna ger större förutsättningar för ett lärosäte att hantera utbildningen på ett flexibelt sätt ökar möjligheterna för framgång.

I betänkandet konstateras avslutningsvis när det gäller aspirantutbildningen (sid. 164) ”*Sammanfattningsvis kan utredningen konstatera att erfarenheterna generellt av aspirantutbildningen som modell för att underlätta invandrarakademikernas inträde på arbetsmarknaden huvudsakligen är positiva. Kurser om svenska förhållanden, viss ämnesfördjupning eller uppdatering, svenskundervisning och framför allt praktik är viktiga led för detta syfte. En rad av de problem som universitet och högskolor erfarit går*

huvudsakligen att hantera inom nuvarande utformning och regelverk t.ex. behörighetsregler och praktik. Däremot har högskolorna haft problem med resurser för aspirantutbildningen. Utredningen kan konstatera att omfattningen av aspirantutbildningen för närvarande är betydligt mindre än behovet.”

Aspirantutbildningen kom igång igen höstterminen 2002 då Linköpings universitet och Malmö högskola fick särskilda medel och uppdrag att starta sådan utbildning.

Metod

Det problemområde som denna undersökning behandlar är alltså i många avseenden ganska väl undersökt. Dock saknas en översikt över pågående aktiviteter.

De utländska akademiker som söker sig till högskolan på eget initiativ registreras inte på något särskilt sätt. Det var därför inte möjligt att ta med dem eller redovisa deras antal i denna undersökning. Vidare förekommer inte någon kontinuerlig insamling av uppgifter enligt de kriterier som ställts upp för undersökningen. Därför utformades en enkät utan en precis definition av begreppet, men med exemplen aspirantutbildning och uppdragsutbildning som huvudsakligen riktar sig till utländska akademiker. Den definition som projektet använt är densamma som regeringen använder. Målgruppen för utbildningen och syftet fick därför känneteckna utbildningen: *”...invandrare med utländsk högskoleutbildning skall kunna komplettera sin utbildning för att därigenom möta kraven på arbetsmarknaden”*. (Prop. 2002/03:1, område 16, s. 102). Lärosätena fick därmed rapportera sådan utbildning som de ansåg föll under begreppet kompletterande utbildning för utländska akademiker.

Lärosätena har i sina enkätsvar så gott som uteslutande redovisat uppdragsutbildning och aspirantutbildning. Lärosätena har nästan uteslutande redovisat utbildning för utländska akademiker där studenterna är antagna till högskoleutbildning. Sådana utbildningar där studenterna inte är antagna men högskolan ända medverkar har bara nämnts i enkätsvaren. Dessa redovisas separat i bilaga 1, rubriken ”övrigt”.

Några lärosäten har valt att inte redovisa utländska sjuksköterskor som läser preparandkurser i sina enkätsvar. Motivet har varit att dessa inte har en utbildning på högskolenivå, eftersom preparandkurser för utländska sjuksköterskor riktar sig särskilt till utländska sjuksköterskor vars utbildning Socialstyrelsen har bedömt vara eftergymnasial. Föreliggande rapport har dock valt att inkludera utbildningar för denna grupp.

Projektgruppen beslöt att avgränsa arbetet till att gälla utbildningar inom högskolan eftersom det är myndighetens ansvarsområde. Det innebär att utbildningar som riktar sig till högutbildade invandrare inte tagits upp om de bedrivits på gymnasial nivå eller av företag. Vi valde även att inrikta undersökningen på läsåren 2000/01, 2001/02 och 2002/03, dvs. även innevarande läsår. I praktiken har detta för det sista läsårets vårtermin inneburit att endast kurser som pågår under vårterminen 2003 redovisas och att antalet studenter i utbildningar som startas under vårterminen 2003 inte redovisas.

Enkäter

Föreliggande rapport bygger på tre enkäter. En enkät har skickats till 49 lärosäten för att kartlägga om de bedrivit kompletterande utbildning under den period vi valt att undersöka samt en rad frågor om den kompletterande utbildning de bedriver och dess omfattning. Av dessa svarade 47 på enkäten och 22 uppgav att de bedrev kompletterande utbildning för utländska akademiker. Lärosätena ombads även att lämna ut listor över antagna utländska akademiker med personnummer för att undersökningen även skulle kunna få ta del av studenternas erfarenheter. Det var nödvändigt att ha personuppgifter för att få tillgång till senaste adresser och telefonnummer. Några lärosäten lämnade enkätsvar men inte studentlistor, eller studentlistor men inte personnummer.

Enkäten till lärosätena bygger i sin tur på en enkät till länsarbetsnämnderna där dessa har ombetts redogöra för den uppdragsutbildning de har köpt av universitet och högskolor. Det blev därigenom möjligt att stämma av länsarbetsnämndernas svar mot högskolornas och i viss mån gardera mot bortfall. Nästan alla länsarbetsnämnder uppger att de har köpt uppdragsutbildning av högskolan under den efterfrågade perioden men antalet platser har varierat. Länsarbetsnämnderna har främst upphandlat utbildning enligt den s.k. bristyrkesdefinitionen för arbetslösa dvs. för personer med inriktning mot skola, hälso- och sjukvård samt inom teknikområdet. Dessutom förekommer svenskkurser med olika utformning.

SCB¹ har på Högskoleverkets uppdrag genomfört en **telefonenkät** med en del av de studenter som har genomgått kompletterande utbildning. Syftet med denna enkät är att få de studerandes erfarenheter och synpunkter på den utbildning de har genomgått och de resultat den har lett till. Särskilt viktigt är att få reda på om respondenterna anser att utbildningen varit direkt avgörande för att de ska få anställning i Sverige. Som frågeunderlag användes delvis de frågor som ställts till studenterna i Högskoleverkets

¹ SCB:s telefonintervjuundersökningen genomfördes av SCB intervju i Örebro under ledning av Håkan Löw och Anette Björnram under januari till mars 2003.

undersökning av aspirantutbildningen. Det var nödvändigt att omformulera vissa frågor för att passa för en telefonenkät. Frågorna om studenterna ansåg att utbildningen kompletterade deras tidigare utbildning och resultatet av utbildningen förblev oförändrade. Vi hoppas därigenom kunna göra jämförelser, men är samtidigt medvetna om att det finns skillnader mellan utbildningarna.

De som svarat på telefonenkäten är personer som har avslutat eller genomgår kompletterande utbildning vid något lärosäte under de tre läsår som undersöks, som är folkbokförda i Sverige och som har en akademisk bakgrund från sitt hemland. De personuppgifter som undersökningen har haft tillgång till härrör till största delen från uppdragsutbildningar finansierade av länsarbetsnämnder och landsting. Undersökningen har inte fått tillgång till personuppgifter från Socialstyrelsens kurser. Utländska akademiker som finns registrerade på ordinarie studievägar inom högskolan ingår inte i undersökningen.

Metodproblem

Problemen med enkätmetoden är välkända och har inte heller undgått detta projekt. Rapporten bygger på skriftliga enkätsvar som ibland tillkommit under stor brådska. Ett visst bortfall har förekommit trots påminnelser. Undersökningen begränsas naturligtvis av detta. Samtidigt har det varit svårt att utforma en enkät som har passat alla utbildningsområden och de olika villkor som utbildningarna bedrivs under. Att enkätmetoden ändå har använts beror främst på att en kontinuerlig insamling av uppgifter inte förekommer.

Ett särskilt problem för undersökningen är svårigheten att uppskatta hur många utländska akademiker som finns som skulle kunna komma i fråga för kompletterande utbildning. Detta har betydelse för reliabiliteten i framförallt telefonundersökningen. I sin uppföljning av högskoleutbildning samlar Högskoleverket inte in uppgifter om uppdragsutbildning. Däremot samlas uppgifter om aspirantutbildningen in. AMS har visserligen en omfattande uppföljning av sina satsningar men skiljer inte på arbetsmarknadsutbildning inom högskolan och sådan utbildning som bedrivs av andra än högskolan.

Totalt har vi funnit ungefär 1600 studenter som har genomgått eller finns i kompletterande utbildning under de år vi undersöker. Om detta är hela gruppen är osäkert eftersom det finns bortfall. Vi bedömer dock att vi har lyckats kartlägga majoriteten av utbildningarna och studenterna.

Eftersom inte alla lärosäten som bedriver kompletterande utbildning för utländska akademiker lämnat ut personuppgifter har det varit svårt att göra ett välavvägt urval av respondenter. Om vi antar att uppgiften är riktig, dvs. att cirka 1600 personer har genomgått kompletterande utbildning inom högskolan, innebär urvalets storlek att 25 procent av studenterna i kompletterande utbildning inom högskolan tillfrågats i vår undersökning. Omfattningen på enkätundersökningen är egentligen för liten för att uttala sig om vad studenterna egentligen anser om utbildningen eller om dess resultat. Antalet studenter varierar även kraftigt mellan lärosätena och olika utbildningar. Det innebär att vi inte kan uttala oss om variationer mellan lärosätena utan endast redovisa de åsikter som de studenter vi har intervjuat uttryckt om sin utbildning och deras uppgifter om vad den har lett till. Valet av undersökningsår innebär också att inte alla respondenter hade avslutat sin utbildning vid intervjutillfället.

Trots dessa besvärande problem anser vi att det varit viktigt att redovisa en bild av hur studenterna ser på sin utbildning och vad den lett till. Vi har inte haft anledning att tro att de studenter som inte har intervjuats skulle förändra resultatet på ett avgörande sätt.

Under arbetet med utredningen har verket haft kontakter med Arbetsmarknadsverket, Integrationsverket, Socialstyrelsen och lärosätena. Högskoleverket har deltagit i AMS referensgrupp för Språnget. Verket bjöd in lärosätena till en särskild hearing den 21 mars 2003.

Kursmaterialet

De kurser som har rapporterats in är till största delen uppdragsutbildning som har huvudsakligen riktat sig till utländska akademiker. Kurserna har det gemensamt att deras start och avslutning inte sammanfaller med akademiska studieåret och terminernas början och slut. I flera fall har kurserna angetts utan en fast studietid eller ett fast poängtal. De har istället varierande längd beroende på hur den enskilde studentens kompletteringsbehov har sett ut. Kurserna inom uppdragsutbildningen är inte sökbara även om intresseanmälningar förekommer och de ges bara om det finns en uppdragsgivare. En mer detaljerad redovisning av varje kurs återfinns i bilaga 1.

Antal antagna studenter

Som påpekats i de inledande avsnitten kan vi inte ur den befintliga statistiken särskilja utländska akademiker. Vi presenterar därför uppgifter om utbildning som särskilt riktar sig till utländska akademiker genom

enkätuppgifter om de antagna studenterna. Genomgående saknas också uppgifter om utbildningarnas resultat i enkätsvaren.

Det totala antalet studenter under de tre år som undersökts är 1572 och fördelade på läsår: 2000/01, 260, läsåret 2001/02 530 och för det tredje året 799 studenter. Enligt AMS fanns 1729 personer under 2001 i Språngets utbildningar och 2230 personer under 2002. Totalt alltså 3959 personer. Det innebär alltså att något mer än en tredjedel av utbildningen (39 procent räknat i antal personer) för utländska akademiker sker inom högskolan. Den större delen av Språnget ligger alltså på behörighetsgivande eller annan utbildning utanför högskolan. Det innebär också att efterhand som fler blir behöriga inom Språnget kommer antalet studenter antagna till högskolan att öka.

Tabell 1, Antal antagna studenter

Samtliga			
2000/01	2001/02	2002/03	Samtliga utb.
260	530	799	1572

Lärare			
2000/01	2001/02	2002/03	Samtliga
55	134	117	306

Läkare			
2000/01	2001/02	2002/03	Samtliga
	12	7	19

För kategorin läkare finns ett betydande bortfall genom att Karolinska institutet inte redovisat den preparandutbildning som man bedriver för utländska läkare som ska avlägga det s.k. TULE-provet.

Sjuksköterskor			
2000/01	2001/02	2002/03	Samtliga
169	135	233	537

Svenska			
2000/01	2001/02	2002/03	Samtliga
	142	187	329

Vilka organisationer beställer kompletterande utbildning?

De uppdragsgivare som beställt kompletterande utbildning för utländska akademiker under den undersökta perioden är till mycket stor del Arbetsmarknadsverket och länsarbetsnämnderna. I 20 av 22 fall finansierar länsarbetsnämnderna en eller flera utbildningar vid lärosätena. Det finns även några kommuner angivna som medverkande, nämligen Sundsvalls, Borås och Växjö kommuner. Västra Götalands läns, Stockholms läns samt Östergötlands läns landsting medverkar tillsammans med länsarbetsnämnder för integration och för att få mer personal. Två statliga myndigheter, nämligen Jordbruksverket och Socialstyrelsen, har upphandlat kompletterande utbildning i anslutning till sin legitimationsverksamhet.

Dessutom finns några lärosäten som på eget initiativ bedrivit eller bedriver kompletterande utbildningar. Dessa är Idrottshögskolan, Örebro universitet samt Göteborgs och Stockholms universitet.

Vilka lärosäten bedriver kompletterande utbildning?

Av de 47 lärosäten som besvarade enkäten uppgav 22 att de bedrev eller bedrivit en eller flera kompletterande utbildningar för utländska akademiker under den efterfrågade perioden. Den resterande delen, vilken inte bedriver kompletterande utbildning utgörs oftast av mindre lärosäten med få examensrätter och konstnärliga utbildningar.

Lärarytelse

11 lärosäten bedrev eller bedriver lärarytelse under den efterfrågade perioden. Malmö högskola, Högskolan i Halmstad, Göteborgs universitet, Örebro universitet, Lärarytelsen i Stockholm, Mälardalens högskola, Högskolan i Kalmar, Högskolan i Gävle, Linköpings universitet och Karlstads universitet har startat lärarytelse för personer med utländsk lärarytelse med lärarytelsenämnderna som uppdragsgivare. Karlstads universitet och Högskolan i Gävle skriver att deras lärarytelse inte enbart riktar sig till utländska lärarytelse.

I ett fall finns en annan extern partner förutom lärarytelsenämnden, nämligen Sundsvalls kommun som köpt en utbildning av Mithögskolan för modersmållärarytelse. Örebro universitet och Göteborgs universitet har bedrivit kompletterande lärarytelse sedan 1996 respektive 1992. Lärarytelsen i Stockholm startade sådan utbildning 1997. Idrottshögskolan har startat en kompletterande lärarytelse på eget initiativ.

Örebro universitet anger i sitt enkätsvar att lärarytelse för utländska akademiker har bedrivits sedan 1996 inom ramen för det ordinarie lärarytelseprogrammet med universitets egna medel. Däremot startades utbildning som riktar sig direkt till lärarytelse med utländsk examen vårterminen 2002 på lärarytelsenämndens uppdrag. Södertörns högskola ansåg att lärosätet i princip avslutat sin lärarytelse för utländska akademiker innan läsåret 2000/01 och räknas därför inte med.

Yrkesutbildning inom hälso- och sjukvårdsområdet

Flera lärosäten bedriver kompletterande utbildning för yrkesutbildning inom hälso- och sjukvårdsområdet. Sex lärosäten bedriver eller har bedrivit sådana utbildningar för utländska sjuksköterskor, nämligen Mälardalens högskola, Göteborgs universitet, Uppsala universitet, Linköpings universitet, Lunds universitet och Röda korsets högskola. Linköpings universitet, Karolinska institutet och Göteborgs universitet bedriver också kompletterande utbildning för utländska lärarytelse. Göteborgs universitet och

Karolinska institutet har även kompletterande utbildning för utländska psykologer. Uppsala universitet har kompletterande utbildning för utländska apotekare och receptarier.

Utbildningarna för personal inom vårdsektorn har fler uppdragsgivare än lärarutbildningarna. Landstingen i Stockholms respektive Västra Götalands län bedriver särskilda projekt tillsammans med respektive läns länsarbetsnämnd för att stödja personer med utländsk sjuksköterske- eller läkarutbildning som vill få svensk legitimation. Detta projekt i Västra Götalands län bedrivs tillsammans med Göteborgs universitet och projektet i Stockholms län bedrivs tillsammans med Mälardalens högskola och Röda korsets högskola. Göteborgs universitets projekt för utländska psykologer drivs av universitetet själv. Projekten vid Linköpings universitet drivs gemensamt av länsarbetsnämnden och Östergötlands läns landsting.

Socialstyrelsens prov och utbildningsprogram

Socialstyrelsen har uppdragit åt flera lärosäten att driva och utveckla provprogram och kurser för myndighetens kompletteringsprogram för legitimationsansökningar för framförallt sökande med utbildningar från s.k. tredje land dvs. länder utanför EU/EES-området. Lunds universitet driver och utvecklar ett medicinskt kunskapsprov för utländska sjuksköterskor, vilket universitetet gjort sedan 1987. Provet ges med skrivningstillfällen på fyra platser i landet. Karolinska institutet har inte besvarat enkäten men driver sedan 1988 ett kunskapsprov för läkare med utbildning utanför EU. Detta s.k. TULE-prov ges två gånger om året. KI ger även ett prov för tandläkare med utländsk examen på Socialstyrelsens uppdrag och ett prov för sjukgymnaster på Socialstyrelsens uppdrag som kallas TEUS-provet.

Frågan är om provprogrammet ska räknas som utbildning men eftersom proven bygger på att de som genomgår proven förbereder sig genom självstudier eller studerar i andras regi bör det inte räknas med.

Socialstyrelsen finansierar även en kurs i socialmedicin vid Lunds universitet. Kursen är en distansutbildning för sjukgymnaster, arbetsterapeuter och sjuksköterskor med ett handledningstillfälle. Denna kurs har getts sedan slutet av 1990-talet med två kursstarter per år. Under 2003 kommer Socialstyrelsen att anordna två kurser i samhälls- och författningskunskap för läkare med examen utanför EU/EES vid Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet.

Socialstyrelsen har även givit i uppdrag åt Uppsala universitet att ge distanskurser i farmakoterapi och samhällsfarmaci för apotekare och receptarier. Detta framgår dock inte av Uppsala universitets enkätsvar.

Socialstyrelsen har även upphandlat en distanskurs i obstetrisk operationslära och fertilitetskontroll för barnmorskor med utländsk legitimation av Uppsala universitet. KI bedriver distanskurser i samhälls- och författningskunskap för tandhygienister, sjukhusfysiker, sjukgymnaster och tandläkare. Sammanfattningsvis består den största delen av Socialstyrelsens utbildningsuppdrag till högskolan av kurser i författningskunskap för olika yrkesgrupper inom sjukvården.

Utbildning inom teknik och naturvetenskapsområdet

Malmö högskola har uppgett att högskolan bedriver en kompletterande utbildning för utländska ingenjörer. Detta projekt finansieras av länsarbetsnämnden och utbildningen ska omfatta högst två år. Kungl. Tekniska högskolan har under perioden bedrivit utbildning i svenska och engelska för utländska ingenjörer på uppdrag av länsarbetsnämnden. Eftersom vi bara kan redovisa två utbildningar drar vi slutsatsen att den kompletterande utbildningen inom detta område sker i mycket begränsad omfattning.

Utbildning i svenska

Göteborgs universitet bedriver utbildning i vårdsvenska som riktar sig till alla yrkeskategorier inom vården samt en utbildning i vårdsvenska som riktar sig till veterinärer, på uppdrag av länsarbetsnämnden. Universitetet bedriver även en utbildning i svenska för utländska akademiker.

Umeå universitet bedriver en kompletterande utbildning på uppdrag av länsarbetsnämnden som kallas svenska för utländska akademiker (SFA). Malmö högskola har en liknande verksamhet. Studenterna i dessa kurser är inte antagna till högskolan.

Mitthögskolan redovisar två uppdragsutbildningar under den aktuella perioden. Sundsvalls kommun har finansierat en kurs i svenska för modersmållärare och kännedom om det svenska skolsystemet. Samma kurs har också getts med länsarbetsnämnden som uppdragsgivare.

Malmö högskola bedriver en särskild utbildning tillsammans med Lernia och Malmö stad för nyanlända invandrare med akademikerbakgrund. Den är inte poänggivande och drivs främst av Lernia och omfattades inte av Malmö högskolas enkätsvar.

Aspirantutbildning

Linköpings universitet och Malmö högskola har fått ett särskilt uppdrag av utbildningsdepartementet under april 2002 att bedriva aspirantutbildning. Linköpings universitets aspirantutbildning är inriktad mot lärar- och

sjuksköterskeutbildning medan Malmö högskolas utbildning bygger på individuella kompletteringar utan ett specifikt målyrke.

Övrig utbildning

Sveriges lantbruksuniversitet har sedan slutet av 1990 talet bedrivit en kompletterande utbildning för utländska veterinärer på uppdrag av Jordbruksdepartementet. Utländska veterinärer kan få kompletterande utbildning inom veterinärmedicin vid Sveriges lantbruksuniversitet för att få svensk veterinärlegitimation.

Umeå universitet genomför projektet Utländska akademiker på uppdrag av länsarbetsnämnden i Västerbottens län. Universitetet genomför validering med hjälp av Studentcentrum och varje aktuell institution i förekommande fall. Studenternas behov av kompletteringsstudier fastställs inledningsvis. På uppdrag av universitetet genomförs tester i svenska och engelska samt behörighetsgivande utbildning i svenska och engelska. Utbildning i sjukvårdssvenska kombinerad med praktiktjänstgöring inom sjukvården ges också av Folkuniversitetet. Andra ämnen på gymnasial nivå kan förekomma. Ett syfte är också att göra deltagarna beroende på utbildnings- och yrkesbakgrund formellt behöriga för studier i högskolan. För vissa deltagare syftar utbildningen till att de ska klara Socialstyrelsens prov i svenska.

Högskolan i Borås och Högskolan Dalarna bedriver också kompletterande utbildning som riktar sig till utländska akademiker, men utbildningarna utgår från individuella studieplaner och har inte en så tydlig inriktning mot ett visst yrke som de som redovisats ovan. Dessa projekt finansieras i samverkan mellan Kommunalförbundet Sjuhärad, Arbetsförmedlingen Borås, komvux i Borås, Borås Industri- och handelsklubb och Migrationsverket respektive Länsstyrelsen Dalarna, länsarbetsnämnden samt Europeiska Socialfonden.

Karlstads universitet anordnar en preparandutbildning på länsarbetsnämndens uppdrag, i syfte att ge en allsidig orientering om arbetsmarknad och högskolesystem, för personer med utländsk akademisk bakgrund utan formell behörighet för högskolestudier. Högskolan i Gävle har även den en introduktionskurs för utländska akademiker med utomnordisk bakgrund. Malmö högskola bedriver sedan 1997 även en introduktionsutbildning i engelska och samhällskunskap som inte enbart riktar sig till utländska akademiker.

Några lärosäten har svarat att utbildningar är under planering, avser att starta eller kommer att starta om finansiering ges. Uppsala universitet kommer att starta en utbildning för utländska jurister om medel finns och

Växjö universitet kommer att starta en allmän utbildning för utländska akademiker vårterminen 2003, när studenterna avslutat sin komplettering vid komvux. Utbildningen vid universitetet kommer att finansieras av länsarbetsnämnden, Europeiska Socialfonden och Växjö kommun. Stockholms universitet har även bedrivit en utbildning för socionomer med utländsk bakgrund sedan slutet av 1990-talet. Endast ett fåtal studenter har dock antagits till kursen.

Vad uppger lärosätena som utbildningarnas syfte?

Syfte och målsättning med de utbildningar som ska komplettera en yrkesexamen beror i hög grad på förutsättningarna för att få utöva ett yrke. För lärarutbildningarna anger nästan alla lärosäten att syftet är att utbildningen ska leda till en svensk lärarexamen som kan leda till behörighet. Lärarutbildningarna som syftar till att ge den studerande behörighet genom en svensk examen, är och måste vara, poänggivande för att kunna uppfylla detta syfte.

För utbildningarna inom vården handlar det om att studenten ska kunna få svensk legitimation eller få en sjuksköterskeexamen som kan ligga till grund för en ansökan om legitimation. De allra flesta kurserna är poänggivande, men det finns exempel på preparandkurser för Socialstyrelsens kunskapsprov som inte är det.

Målet med svenskkurserna är att studenterna ska kunna skaffa sig tillräckliga kunskaper i svenska för att avlägga TISUS, Socialstyrelsens eller Sveriges lantbruksuniversitets prov i svenska. Dessa utbildningar är med något undantag inte poänggivande.

Syftet med de allmänna utbildningarna är att underlätta eller att förbättra möjligheterna för anställning t.ex. genom att skapa kontaktnät och uppdatera kunskaper eller komplettera för svenska förhållanden. De är poänggivande, vilket också är fallet med Malmö högskolas ingenjörsutbildning.

Vad innehåller utbildningarna?

Nedan redovisas i korthet vad många av de kurser som har getts har för innehåll. Av utrymmesskäl är det dock inte en redovisning av alla de kurser som har rapporterats in.

Lärarytildning

Lärosätena uppger genomgående att de använder kurser ur den ordinarie utbildningen. Det har också möjliggjort att lärosätena har kunnat ha blandade grupper för att stärka invandrarnas svenskknnskaper och för att kunna berika undervisningen. De vanligaste avsnitten som ingår i dessa uppdragsutbildningar för lärare är det allmänna utbildningsområdet ur den nya lärarytildningen som behandlar läroplaner, skolans värdegrund, praktik samt den s.k. praktisk-pedagogiska utbildningen, PPU. Den kan ingå i det allmänna utbildningsområdet eller finnas i anknytning till andra utbildningsområden. Dessutom förekommer kompletteringar inom olika ämnesområden alltefter deltagarnas behov baserade på den validering som ofta görs i utbildningens inledning.

Högskolan i Gävle skriver att de förutsätter att de ämnesinriktade studierna ska vara avklarade, och därför omfattar utbildningen mest allmänna utbildningsområdet och kunskapsområden som ska vara gemensamma för alla lärare. I utbildningen ingår även ämnesdidaktik samt verksamhetsförlagd utbildning.

Idrottshögskolan organiserar en utbildning utifrån de antagnas behov. Oftast handlar det om fem eller tio poäng idrottslära och PPU. Lärarytildningen i Stockholm rekryterar främst utländska akademiker med en teknisk eller naturvetenskaplig bakgrund. Alla sökande intervjuas och en studiegång med kurser ur den ordinarie lärarytildningen utformas.

Linköpings universitet har gett flera lärarytildningar med länsarbetsnämnden som uppdragsgivare. Dessa utbildningar innehöll ibland en termin svenska, någon ämneskomplettering samt VFU (verksamhetsförlagd utbildning) och PPU. En utbildning innehöll även ett eget examensarbete. Universitet har även gett en kompletterande utbildning om 80 poäng som innehåller ämneskomplettering samt PPU.

Yrkesutbildning inom hälso- och sjukvårdsområdet

Utbildningarna inom vårdområdet är styrda av de krav som Socialstyrelsen ställer för att utfärda legitimation. Socialstyrelsen administrerar kunskapsprov för utländsk vårdpersonal och för sjuksköterskor finns en kursplan på en utbildning om 70 veckor som ska ligga till grund för sjuksköterskelegitimation.

Den kurs i socialmedicin som ges vid Lunds universitet på Socialstyrelsens uppdrag, är en distansutbildning öppen för sjukgymnaster, arbetsterapeuter och sjuksköterskor med ett handledningstillfälle. Det är en utbildning om

läkemedelshantering och läkemedel, författningskunskap, socialmedicin och samhällskunskap.

Lunds universitet driver även en preparandkurs för sjuksköterskor på uppdrag av länsarbetsnämnden. Denna kurs är en heltidskurs med medicinsk och kirurgisk sjukdoms- och sjukvårdslära, obstetrik och gynekologi, pediatrik, farmakologi och läkemedelsberäkning, samhällskunskap och författningskunskap.

Röda korsets högskola bedriver två utbildningar för sjuksköterskor med utländsk examen. Högskolan ger en stödkurs på 18 veckor varav 15 veckor behandlar omvårdnad, medicin- och naturvetenskap samt samhällsvetenskap. Därefter ingår tre veckors klinisk utbildning där en vecka är fältstudier och två veckor sker på vårdcentral eller hos distriktssköterska. Högskolan har även en legitimationsgrundande utbildning om 70 veckor eller 80 veckor. Den utbildningen riktar sig till sjuksköterskor vars utbildningar Socialstyrelsen har bedömt ligga på gymnasial nivå och inte vara jämförbara med svensk utbildning. Denna utbildning innehåller 40 poäng teori inom samhälls- och beteendevetenskap, omvårdnad, medicin och naturvetenskap, folkhälsovetenskap, ledarskap och organisation. 30 poäng av utbildningen ägnas åt klinisk utbildning inom medicin, kirurgi, geriatrik och primärvård. Ett examensarbete på fem poäng ingår också. Den legitimationsgrundande utbildningen på 80 veckor omfattar ovanstående med tillägg av fem poäng teori och fem poäng palliativ vård.

Kursen vid Mälardalens högskola påminner om den vid Röda korsets högskola. Mälardalens högskola bedriver en kompletterande utbildning på 70 till 80 poäng för sjuksköterskor och barnsjuksköterskor. Högskolan kan tillgodoräkna en barnsjuksköterska ungefär tio poäng av utbildningen efter individuell prövning beroende på förkunskaper. I utbildningarna ingår bland annat omvårdnad tio poäng, samhällsvetenskap fem poäng och naturvetenskap fem poäng. Kliniska studier omfattar 30 poäng.

Göteborgs universitet har bedrivit kompletterande utbildning för sjuksköterskor under samtliga år som undersökningen omfattar. I utbildningen som kallas preparandkurs ingår farmakologi, omvårdnad, hälsofrämjande och förebyggande arbete. Även kurser som administration, arbetsledning och pedagogik ingår för att stödja sjuksköterskans arbetsledande funktioner. Sjuksköterskeutbildningen vid Linköpings universitets aspirantutbildning samordnas med innehåll ur det ordinarie sjuksköterskeprogrammets terminer 4, 5 och 6. Utbildningen innehåller både teoretiska studier och kliniskt arbete med kurser i pedagogik, kvinnors livsvillkor och hälsa, sjuksköterskans medicintekniska ansvar, samt kliniska övningar och förberedelse för arbetsledning. Utbildningen är på 40 poäng.

Läkarutbildningen i Göteborg bedriver tillsammans med Landstinget i Västra Götaland och Länsarbetsnämnden en stödkurs för personer med utländsk läkarexamen som har anvisats till språkutbildning och kunskapsprov för att komplettera sin utbildning. I stödkursen ingår pediatrik, gynekologi, kirurgi, ortopedi på totalt 16 veckor. Deltagarna genomgår ungefär tio veckors auskultation eller praktik. Läkarutbildningen i Linköping har bedrivit en liknande utbildning under 2002 tillsammans med landstinget i Östergötlands län på 26 veckor. I den kursen lades tyngdpunkten på 18 veckors praktisk klinisk tjänstgöring med invärtesmedicin, kirurgi, psykiatri, pediatrik, kvinnosjukdomar och allmänmedicin. Socialstyrelsens prov omfattar kunskaper i psykiatri, medicin, obstetrik och gynekologi, pediatrik samt kirurgi.

Göteborgs universitet uppger i sitt enkätsvar att personer med utländsk psykologutbildning som söker legitimation och fått anmodan att komplettera sin utbildning, behövde stöd. Ofta saknar de psykoterapi i sin utbildning och en sådan komplettering är tidskrävande. Genom att utnyttja vakanta platser till psykoterapi och andra kurser beroende på deltagarnas behov och med stöd av särskilda medel från universitet, kan dessa utländska psykologer komplettera sina studier.

Utbildning inom teknik- och naturvetenskap

Genom enkäten fann vi bara ett fåtal utbildningar inom detta område. Den kompletterande ingenjörsutbildningen vid Malmö högskola är en tvåårig utbildning där studenterna läser ordinarie kurser i ett modulsystem. Praktik ingår inte men däremot gör studenterna ett examensarbete ute på ett företag. KTH har drivit kurser i teknisk svenska och teknisk engelska under 2000 och 2001. Kurserna gavs på två förkunskapsnivåer (lätt och svårare). I svenskkurserna ingick muntlig och skriftlig språkfärdighet, uttal och uppbyggnad av ordförråd. I den lätta kursen i teknisk engelska ingår grammatik och ordförrådsövningar, bland annat lättare allmänteknisk terminologi. Den svårare kursen tog bland annat upp övningar i att samtala på engelska och att delta i formella förhandlingar och möten.

Utbildning i svenska

Umeå universitets utbildning för utländska akademiker bygger bland annat på att de studerande ska klara av att få behörighet i svenska och engelska så att de kan söka till universitetet. Svenskundervisningen innehåller både förberedande kurser på två nivåer för TISUS samt sjukvårdssvenska. Den del som för närvarande genomförs är till stor del studier i svenska men under deltagarnas utbildning kommer även andra ämnen att ingå beroende på deltagarnas behov.

Växjö universitet kommer att genomföra sin del under vårterminen 2003 i en utbildning för utländska akademiker där universitetet genomför den sista terminen. Tonvikten i utbildningen ligger på svenska och praktik i den del som är universitetets (20 poäng). Studenterna har även möjlighet att välja en valfri kurs om fem poäng ur det ordinarie utbudet.

Göteborgs universitet har flera kurser i svenska: svenska för utländsk vårdpersonal, svenska för utländska veterinärer och svenska för utländska akademiker. De två första kurserna ska ge tillräckliga kunskaper för att klara av Socialstyrelsens och Sveriges lantbruksuniversitets prov i svenska. Den tredje kursen ska ge tillräckliga kunskaper för att klara av TISUS-testet men också fördjupade svensk kunskaper inom sitt yrkesområde samt viss insikt i de lagar och förordningar som styr svenskt näringsliv. I utbildningarna ingår hörförståelse, uttal, grammatik, skriftliga framställningar samt projektarbete inom valfritt område.

Mitthögskolan har som tidigare nämnts givit en kurs i svenska för modersmålslärare och kännedom om det svenska skolsystemet med två olika uppdragsgivare.

Aspirantutbildning

Linköpings universitet bedriver aspirantutbildning som startade ht.-02. Utbildningen har tre inriktningar, en allmän inriktning, sjuksköterskeinriktning (ovan) och en lärarinriktning. Den allmänna inriktningen bygger på kurser i svenska språket och samhällskunskap. Undervisningen bygger på problembaserat lärande. Ämnesfördjupningen sker genom val ur det ordinarie utbudet. Till sjuksköterskeinriktningen har endast ett fåtal studenter antagits och de kommer att studera inom det ordinarie sjuksköterskeprogrammet. Lärarinriktningen bygger på pedagogiskt arbete, demokrati och värdegrundsfrågor, identitet och lärande samt skolan som organisation.

Malmö högskolas aspirantutbildning bygger på att studenten kompletterar sin utländska utbildning ur högskolans ordinarie utbud utifrån en plan som gjorts upp i en valideringsprocess.

Övriga utbildningar

Den kompletterande veterinärutbildningen vid Sveriges lantbruksuniversitet bygger på praktik och kurser utifrån svensk tradition och svenska förhållanden i djurhållning och lagstiftning samt livsmedelshygien. I utbildningen ingår också en praktikperiod. Studenten gör även ett individuellt arbete. Beroende på om studenten godkänts i kunskapsprovet kan han eller hon åläggas att göra en individuell tilläggsutbildning.

Stockholms universitet anordnar en utbildning för socionomer med utländsk bakgrund. I utbildningen ingår juridik i socialt arbete på 15 poäng, statskunskap fem poäng, socialpolitik fem poäng, samt tio poäng sociala arbetsmetoder. I utbildningen finns även en handledd kurs på 20 poängs studiepraktik samt fem poäng individuellt valda kurser. Utbildningen ingår i universitetets ordinarie kursutbud.

Högskolan Dalarna anordnar en utbildning som bygger på den enskildes behov. De viktigaste inslagen är validering samt placering på ett företag. Dessutom finns en 15 poängs kurs som innehåller sociokulturell kunskap, samhällsekonomi på fem poäng och engelska fem poäng. I utbildningen ingår en kurs i svenska på gymnasienivå som dock inte är poänggivande.

Karlstads universitet ger en preparandutbildning för utländska akademiker i syfte att ge en allsidig orientering om arbetsmarknad och högskolesystem, för personer utan formell behörighet för högskolestudier.

Högskolan i Borås bedriver en verksamhet som kallas invandrarakademin. Det är en individuell studiegång som bygger på språkkurser i svenska och engelska, akademiska kompletteringar, praktik och kulturkommunikation.

Antagning

Regelverket som används eller kan användas för kompletterande utbildning består av flera delar. Det finns en särskild *förordning om uppdragsutbildning* (SFS 1997:845) som anger att ett lärosäte får bedriva uppdragsutbildning för sådan grundläggande högskoleutbildning som lärosätet har examensrätt för. Högskoleverket ska underrättas om utbildningen är längre än 40 veckor och de som deltar i uppdragsutbildning får ges betyg och examens- eller kursbevis om utbildningen uppfyller samma kvalitetskrav som grundläggande högskoleutbildning. I förordningen anges inte några förkunskapskrav.

Dessutom finns *förordningen om en särskild teoretisk och praktisk utbildning vid universitet och högskolor* (SFS 1995:889) som tillkom i samband med att aspirantutbildning startades. I denna förordning definieras en särskild målgrupp för utbildningen, nämligen personer som har invandrat till Sverige, som har en utländsk högskoleutbildning, är folkbokförda i Sverige och har ett annat modersmål. Förordningen anger att utöver de krav på särskilda förkunskaper som framgår av 7 kap. 7 § högskoleförordningen, ska en sökande ha en utländsk högskoleutbildning motsvarande minst tre års heltidsstudier.

I högskoleförordningens (SFS 1993:100) sjunde kapitel anges villkor för tillträde till grundläggande högskoleutbildning. Huvudregeln är att en

sökande ska ha grundläggande behörighet och de särskilda förkunskapskrav som krävs. Den som har ett annat modersmål än svenska ska ha de kunskaper i svenska som behövs. Det senare innebär ofta att den sökande för att vara behörig ska ha kunskaper i svenska motsvarande godkänt betyg i svenska B samt även godkänt i engelska A, uttryckt i den nuvarande gymnasieskolans kursplaner.

Hösten 2002 gjordes ändringar i högskoleförordningen som i högre grad än tidigare ska möjliggöra för personer utan formell kompetens, men med s.k. reell kompetens att antas till högskolan. Bestämmelserna utökar antalet behörighetsgrunder med formuleringen behörig på grundval av ”*praktisk erfarenhet och eller på grund av någon annan omständighet*” när det gäller grundläggande och särskild behörighet.

De kompletterande utbildningarna i rapporten ställer nästan alltid krav på svenskkunskaper motsvarande svenska B och engelska A och i de flesta fall har utbildningarna även föregåtts av preparandkurser inom SFI och komvux.

Antagning till utbildning inom hälso- och sjukvård

För 17 yrken inom hälso- och sjukvården har Socialstyrelsen i uppdrag av staten att utfärda legitimation för dem som bedöms ha en tillräcklig utbildning och kan uppvisa tillräckliga kunskaper i svenska. För sökande från EU/EES området finns EU-direktiv som inte medger att Socialstyrelsen ställer några kompletteringskrav för läkar-, tandläkar-, sjuksköterske-, barnmorske- och farmaceutyrken från EU/EES-området. För övriga legitimationsyrken får kompletteringar krävas endast om den utländska utbildningen skiljer sig väsentligen från svensk utbildning. För utbildningar från länder utanför EU/EES gör Socialstyrelsen först en gallring bland de sökande som syftar till att välja ut de som har förutsättningar för att genomgå myndighetens kompletteringsprogram. De som Socialstyrelsen bedömer sakna sådana förutsättningar hänvisas till högskolan för komplettering och får där ansöka om en plats. Det rör sig ofta om personer med en gymnasial utbildning från hemlandet. De som bedöms ha en utbildning på högskolenivå har förutsättningar för att genomgå Socialstyrelsens kompletteringsprogram, men måste först uppvisa tillräckliga kunskaper genom att skriva ett prov i svenska. Folkuniversitetet har Socialstyrelsens uppdrag att genomföra ett prov för utländsk vårdpersonal och provet gäller för sökande från länderna inom EU/EES och för sökande utanför EU/EES. Läkare, sjuksköterskor, farmaceuter, sjukgymnaster och tandläkare skriver ett yrkesspecifikt delprov. Provet har enligt Socialstyrelsen en nivå som motsvarar TISUS-provet.

Sökande från länder utanför EU/EES ges därefter möjlighet att skriva prov i medicinsk kunskap. Sjuksköterskor har möjlighet att skriva provet två gånger och läkarna får skriva provet tre gånger och efter det finns ingen möjlighet att få legitimation. Efter godkänt prov ska de sökande även gå en kurs i samhälls- och författningskunskap och sedan avsluta kompletteringen med godkänd praktik. Efter dessa fyra moment kan legitimation utfärdas.

Veterinärer

För utländska veterinärer fungerar bedömningen på ett liknande sätt. Den sökande ansöker hos Jordbruksverket om veterinärlegitimation och Jordbruksverket bedömer på grundval av de utländska utbildningarnas innehåll och längd om de sökande ska anvisas till utbildning vid Sveriges lantbruksuniversitet. Värdering av de utländska utbildningarna sker i samråd med Sveriges Lantbruksuniversitet. För att få delta i denna utbildning måste dock den utländske veterinären först ha avlagt ett godkänt prov i svenska.

För de utbildningar som Länsarbetsnämnderna upphandlat, börjar antagningsarbetet med att arbetsförmedlingen gör en första gallring bland de arbetslösa inom sitt område. Därefter fortsätter högskolan med att bedöma utbildningarnas innehåll för att avgöra hur många poäng som kan tillgodoräknas av den utländska utbildningen. Det viktigaste kriteriet för lärosätenas bedömning är att det inte ska finnas alltför många poäng som behöver kompletteras. Nästan samtliga lärosäten anger att det ska finnas en utländsk examen för att de sökande ska betraktas som utländska akademiker och räknas till målgruppen för utbildningen, men det finns några undantag. I ett fall nöjer man sig med en akademisk bakgrund eller att man kan tillgodoräkna 80 poäng eller att det ska räcka med ett års studier för att ta ut en examen.

Lärosätena menade vid Högskoleverkets hearing om kompletterande utbildning att urvalet till länsarbetsnämndernas kurser i mycket hög grad sker gemensamt. Lärosätena menade också i enkäterna att samarbetet mellan uppdragsgivare och utförare fungerar mycket bra.

Högskoleverkets värdering

Högskoleverkets värdering av den tidigare utbildningen är viktig för identifikationen av utländska akademiker och för antagningen till några utbildningar helt avgörande. Elva av lärosätena har angett att Högskoleverket ska ha granskat den sökandes meriter och utfärdat behörighetsbevis som en del av kraven. För lärarutbildningen anger samtliga lärosäten att de vill att Högskoleverket ska ha granskat examen samt att lärarutbildningen från hemlandet ska ha sådan omfattning att den ger möjlighet att nå svensk lärarexamen efter mellan 60-80 poängs studier.

Några lärosäten har uppgett att de använder prov för att fastställa de sökandes kunskapsnivå i engelska och svenska. Några lärosäten använder intervjuer för att undersöka hur motiverad den sökande är för utbildningen.

Linköpings universitet kräver att de som antas till aspirantutbildningen, förutom att de ska vara folkbokförda i Sverige, ska ha minst treårig utländsk akademisk utbildning. För sjuksköterskor krävs minst 120 poäng på universitet eller högskola.

De sökande som inte anvisas till Socialstyrelsens program för kompletterande utbildning eller till Länsarbetsnämndens utbildningar har möjlighet att ansöka om att börja studera vid ett lärosäte för att på så vis komplettera sin utbildning. Studenten ska då genom bestämmelserna om reell kompetens och tillgodoräknande ha möjlighet att få utbildningen förkortad.

Direkt avgörande för ett beslut att anta en student är sammanfattningsvis att studenten har en utländsk examen, har tillräckliga kunskaper i svenska och engelska samt att han eller hon kan få tillgodoräkna sig stora delar av sin tidigare utbildning. Särskilt viktigt är detta för lärarutbildningar eftersom den studerande i princip behöver en svensk examen för att kunna få anställning motsvarande sin kompetens i Sverige, såvida personen i fråga inte fått ett behörighetsbevis från Högskoleverket. En utländsk akademiker med någon typ av utbildning inom medicin eller omvårdnad behöver - åtminstone inte i teorin - en examen för anställning förutsatt att personen har en tillräckligt omfattande utbildning för att få legitimation.

Högskolan kompletterar länsarbetsnämndernas egna insatser med validering genom prov och intervjuer men när det gäller utbildningar som bedrivs på uppdrag av Socialstyrelsen och Jordbruksverket sker antagningen av dessa studenter till stor del utanför högskolan.

Förordningen om uppdragsutbildning ställer inte några krav på särskilda förkunskaper för deltagarna varför lärosätena mycket väl skulle kunna anordna utbildning i svenska och engelska efter antagningen eller inom sin egen organisation, t.ex. i samverkan med komvux eller någon annan organisation. Så sker på en del håll och på senare tid har även betydelsen av en akademisk miljö för en person i kompletterande utbildning med en akademisk utbildning uppmärksammats.

Antagning av utländska akademiker är ett område där man kan förvänta sig att bedömningar av reell kompetens bör göras eftersom dessa studenters meriter kan vara svåra att jämföra med svenska. När det gäller frågan om

reell kompetens för behörighet framkommer det inte så mycket i lärosätenas svar som tyder på att en sådan bedömning görs i den delen. Det förklaras förmodligen av att förordningen trädde i kraft först under hösten och inte var tillämplig för huvuddelen av utbildningarna i undersökningen.

Studenternas erfarenheter av utbildningarna

I samband med att Högskoleverket skickade ut enkäten till högskolorna bad verket att få listor med studenter på de aktuella utbildningarna. Totalt fick vi personuppgifter för cirka 800 personer, vilka fördelas över de tre utvalda åren med 98 studenter läsåret 2000/01, 201 läsåret 2001/02 och 508 läsåret 2002/03. Av dessa valde vi bort sådana som inte var utländska akademiker och vi kunde säkerställa personuppgifter för något färre – ungefär 660 – och 512 personer valdes ut för intervju. Antalet respondenter bestämdes delvis av projektets budget. Ett visst bortfall uppstod på grund av felaktiga personuppgifter och dubbelräkning. Endast en person visade sig ha flyttat utomlands. Det slutliga urvalet bestod av 485 personer

Urvalet gjordes med avsikten att få en totalundersökning av de två första läsåren och ett urval av studenter från det tredje året. I första hand tog vi med hela grupper ur det tredje året samt utbildningar som hade getts alla tre åren. Det visade sig emellertid i efterhand att även antalet studenter de första två åren var fler än ungefär dubbelt så många som vi inledningsvis fått uppgifter om. Urvalet av studenter blir därför skevt.

Tabell 2, Studenter i urvalet

Lärosäten	Läroarb.	Sjuksköt.	Läkare	Veterinärer	Psykologer	Svenska	Aspir.
Göteborg	51	49	7		7	102	216
Jönköping	16						16
Linköping	21		12				20
Läroarb. 49							49
Mälardalen	12	26					38
SLU (Skara)				27			27
Umeå						89	89
Uppsala	24						24
	173	75	19	27	7	191	20
							Totalt 512

Studenterna studerar vid Göteborgs universitet, Högskolan i Jönköping Linköpings universitet Läroarb. i Stockholm, Mälardalens högskola Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå universitet och Uppsala universitet. I urvalet fanns 173 läroarb., 75 sjuksköterskestudenter, 19 läkare, 7 psykologer, 27 veterinärer samt 191 studenter i olika svenskkurser. I denna kategori ingår Umeå universitet trots att det rör sig om fler ämnen. För de

flesta studenter handlar det dock om svenskastudier. Därtill kommer 20 studenter i aspirantutbildning.

85 procent av de tillfrågade deltog i undersökningen vilket innebär att 414 personer svarade på SCB:s telefonintervju². Vi anser att bortfallet därför är mycket lågt för en sådan undersökning och menar att det kan tyda på att de studenter som valts ut överlag är intresserade av att deras erfarenheter ska bli kända.

Studenternas bakgrund

De personer som vi har intervjuat kommer från ett stort antal länder. De utan jämförelse största grupperna kommer från Östeuropa, dvs. framförallt det forna Jugoslavien, Polen och det forna Sovjetunionen (45 procent) samt från Iran och Irak (ungefär 40 procent). Därefter kommer 36 personer från Asien (exklusive det asiatiska Sovjetunionen) samt 32 personer från EU, men de är i jämförelse ganska få. Det finns även ett fåtal studenter – färre än 25 personer per världsdel – från Nord- och Sydamerika samt Afrika som ingår i undersökningen. Med ett fåtal undantag har samtliga respondenter en avslutad akademisk utbildning från sitt hemland. Endast 15 personer saknade examen.

36 procent av de tillfrågade är män och 63 procent kvinnor. 80 procent av studenterna kom till Sverige 1990 eller senare. Ungefär 30 procent av hela gruppen kom till Sverige mellan 1996 och 2001. Det rör sig alltså huvudsakligen om invandrare som anlänt till Sverige under de senaste tolv åren. När det gäller examensåret för deras utländska utbildning kan vi konstatera att det inom gruppen finns en stor spridning från år 1962 till år 2002, dock har vi flest med examen från 1990 (23 personer). I övrigt är examensåren väl fördelade mellan 1981 och 1996 (mellan 10 och 20 personer per år). Frågan om examensår ger inte svar på frågan om de utländska utbildningarna kan anses vara föråldrade. Den frågan besvaras nog bäst av en analys av innehållet, vilket vi inte genomfört. Däremot får vi ändå uppfattningen att de flesta tagit sin examen under 1990-talet.

De allra flesta i gruppen – 75 procent – har varit arbetslösa innan de påbörjade den kompletterande utbildningen. 30 procent har varit arbetsökande i Sverige under två år eller mer. Omkring 15 procent har varit arbetslösa under upp till ett år i Sverige. Däremot i sina hemländer hade 80 procent av de svarande ett yrke som de ansåg helt motsvarade deras akademiska utbildning. Endast 8 procent hade haft ett yrke i Sverige som de ansåg motsvarade deras utbildning.

² I varje fråga har dessutom ett fåtal personer uppgett att de inte vet eller vägrat svara.

Erfarenheter och synpunkter på utbildningen

I de flesta utbildningar utom i svenskkurserna ingår praktik. Praktikperiodernas längd varierar ganska mycket. Studenterna uppgav att det ingick mellan 20 och 40 veckors praktik i deras utbildningar. I några fall var praktiken kortare eller längre.

37 procent av de tillfrågade tyckte att utbildningen (både kurser och praktik) i hög grad kompletterar deras tidigare utbildning, 28 procent tyckte att den i viss grad kompletterade deras tidigare utbildning, 20 procent tyckte däremot att utbildningen inte alls kompletterade deras tidigare utbildning. I en annan fråga fick studenterna ta ställning till om det fanns någon skillnad i detta när det gäller kurser och praktik. Studenterna menade att både kurser och praktik kompletterar deras tidigare utbildning och färre än fem procent av de svarande tyckte att praktiken inte kompletterade deras utbildning. Det förefaller som om studenterna är positivt inställda till praktiken.

Kompletterar utbildningen?	Procent
Kompl. i hög grad	37
Kompl. i viss grad	28
Kompl. i liten grad	8
Inte alls	21
Vet ej, vill ej svara	6 100 procent

Av dem som tyckte att utbildningen i hög grad kompletterade deras tidigare utbildning menade 48 procent att utbildningen tillförde kunskap som är specifik för Sverige. 15 procent tyckte att utbildningen tillförde moment som saknades i deras tidigare utbildning. 20 procent av dem som ansåg att den kompletterade tyckte att utbildningen tillförde nödvändiga svensk-kunskaper. Få tyckte däremot att deras tidigare utbildning var föråldrad.

Svaren på frågan om hur svensk och utländsk utbildning kompletterar varandra, fördelar sig inte primärt efter olika utbildningarna, utan även om man delar upp de svarande efter utbildning får man ungefär samma resultat, dvs. små skillnader. Samtidigt fanns det också personer bland studenterna som menade att de bytte yrke, vilket förmodligen innebär att frågan om hur utbildningarna kompletterade varandra fick en annan innebörd för dessa än för dem som fortsatte på samma bana. De som uppgav att de bytte yrke var emellertid ganska få - ungefär 20 personer - som i de flesta fall skulle bli lärare.

Ungefär två tredjedelar av dem som svarade att de inte ansåg att utbildningen kompletterade valde kategorin "annan orsak" bland

svarsalternativen. Frågekonstruktören hade däremot förväntat sig att de svarande skulle välja de andra svarsalternativen. Dessa var:

Tabell 4, Svartsfördelning på frågan varför utbildningen ej kompletterade

Varför kompl. ej utb.?	Personer
Utb. inom andra ämnen	13
Utb. hade inte sådan djup...	6
Utb. på för låg nivå	6
Utb. på för hög nivå	1
Annan orsak	50
Vet ej vill ej svara	4
Totalt	80 personer

”1. att utbildningen hade genomförts inom andra ämnen än jag hade förväntat mig, 2. utbildningen hade inte sådant djup som jag hade förväntat mig, 3. utbildningen började på för låg nivå, eller, slutligen, 4. utbildningen började på för hög nivå”.

Mer än hälften av dem som svarade annan orsak uttryckte åsikter som ”jag har redan läst i tre år” ”det behövs ett kvitto”, ”bara svenska” och ”bortkastad tid”. Sådana åsikter förekom oftast bland dem som gick i någon svenskutbildning.

Intervjupersonerna ombads att uttrycka sina förväntningar på utbildningen i frågan. Att döma av dessa spontana svar till SCB:s intervjuare förefaller respondenterna uttrycka en frustration över att inte tillräckligt tydligt se kopplingen till sitt ämnes- eller yrkesområde. En annan reflektion är också att högskolorna verkar ha lyckats med att lägga utbildningarna på rätt nivå och anpassa antagningskraven till utbildningarna, eftersom väldigt få studenter menar att utbildningen hade en för hög eller för låg nivå.

I Högskoleverkets uppföljning av aspirantutbildningen framkom liknande resultat men då hade studenterna andra ämnesbakgrunder. 38 procent av studenterna i den undersökningen ansåg att utbildningen passade med deras ämnesbakgrund och en fjärdedel ansåg att den inte passade alls. Kvinnorna var överlag mer positiva än männen. Andelen som var positiva ökade också om man tog bort dem som ännu befann sig i utbildning.

Resultat av utbildningen

44 procent av intervjupersonerna hade vid intervjutillfället avslutat sin utbildning med godkänt resultat. 42 procent var fortfarande i utbildning, 5 procent saknade godkänt på vissa kurser och 7 procent hade hoppat av.

Tabell 5, Svarsfördelning. Resultat av utbildningen	
Resultat av utbildningen	Procent
Avslutat med godkänt	44
I utbildning	42
Saknar godkänt på vissa kurser	5
Hoppat av	7
Övrigt	2
Totalt	100 procent

De flesta av dem som hade hoppat av utbildningen uppgav hälsoskäl eller att familjesituationen förändrats, som skäl för att de måst avbryta utbildningen. Sex personer hade fått arbete vilket gjort att de hoppat av utbildningen. Ungefär 40 procent av dem som avslutat med godkänt resultat hade gått en lärarutbildning, 14 procent en sjuksköterskeutbildning och ungefär 9 procent en veterinärutbildning. Bland dem som hade hoppat av hade ungefär lika många gått en lärarutbildning som en svenskkurs och dessutom fanns även enstaka deltagare i andra utbildningar.

84 procent av dem som avslutat utbildningen med godkänt resultat hade fått arbete (inklusive tillfälligt arbete), 8 procent var arbetslösa och några hade bytt utbildning. 46 procent eller 67 personer av dem som fått arbete hade en tillsvidareanställning, 39 procent eller 56 personer var anställda på vikariat eller med tidsbegränsad anställning och 15 personer eller 10 procent hade en provanställning.

Tabell 6, Svarsfördelning på frågan om anställningsform	
Anställningsform	Antal personer
Tillsvidareanställning	67
Vikariat/projektanställning	56
Provanställning	15
Timanställning	5
Eget företag	2
Medhjälpande familjemedlem	0
Arbete med ek. stöd från AF	1
Vet ej, ej svar	0
Totalt	146 personer

Av dem som hade fått arbete vid utbildningens slut var 44 procent lärare, 24 procent hade gått en utbildning i svenska inklusive sjukvårdssvenska, 14 procent var sjuksköterskor och 11 procent var veterinärer. Ungefär 20 lärare hade tillsvidareanställning och 21 hade vikariat medan 11 sjuksköterskor hade tillsvidareanställning och 8 hade vikariat. Lärargruppen är dock dubbelt så stor som sjuksköterskegruppen. Dessutom hade 15 personer ur svenskstudiegruppen fått tillsvidareanställning tillsammans med 6 veterinärer.

Högskoleverkets undersökning av aspirantutbildningen under mitten av 1990-talet visade att ungefär 28 procent av dem som hade avslutat utbildningen hade fått någon form av anställning. 29 procent av dessa tyckte att arbetet motsvarade deras kvalifikationer, 39 procent tyckte att arbetet

bara delvis motsvarade deras kvalifikationer medan 29 procent uppgav att deras arbete var okvalificerat. Det bör påpekas att aspirantstudenterna hade andra akademiska bakgrunder än studenterna i föreliggande undersökning. De tre största grupperna var personer med bakgrund i ekonomi, ämneslärare och civilekonomer. Dessutom, som framgår av litteraturöversikten i nästa kapitel, var arbetsmarknaden en annan under 1990-talet.

60 procent av dem som fått arbete uppgav att de tyckte att yrket helt motsvarar deras utbildning, 22 procent uppgav att yrket delvis motsvarade deras utbildning. 6 procent menade att yrket var kvalificerat men att det inte motsvarade deras utbildning och 11 procent menade att yrket inte motsvarade deras utbildning och att det inte heller var kvalificerat.

Bland lärarstudenter som avslutat sin utbildning tyckte nästan samtliga att utbildningen hade haft mycket stor, eller ganska stor betydelse för att de skulle bli behöriga. Nästan samtliga sjuksköterskestudenter menade också att utbildningen hade haft mycket stor betydelse för att de skulle få legitimation. Endast fem sjuksköterskestudenter menade att utbildningen hade saknat betydelse eller inte haft någon betydelse alls för att de skulle få legitimation.

Det vanligaste sättet att få kännedom om en ledig plats var via annons i pressen eller på annat sätt. Bara 15 procent av dem som hade fått anställning hade dock fått kännedom om sitt arbete via utbildningen eller praktiken. I utbildningsdebatten har många menat att utbildningen i sig kan vara kontaktskapande men studenternas svar på frågan om hur de fått kännedom om arbetet ger inte stöd för det antagandet.

Nyckeln till framgång

I enkäten fick lärosätena besvara vad de trodde var framgångsfaktorer eller nyckeln till framgång i de kompletterande utbildningarna. Vissa saker återkommer i svaren som viktiga faktorer i organisationen av utbildningen och faktorer för att den utländske akademikern ska lyckas ta sig in på arbetsmarknaden.

Många lärosäten skriver att de uppfattar studenterna i den kompletterande utbildningen som mycket motiverade och engagerade i sina studier, trots att studietempot många gånger blir högt. Flera lärosäten menar dock att kunskaperna i svenska många gånger inte är tillräckligt bra. Svenska B är inte heller alltid tillräckligt för högskolestudier menar Örebro universitet. Malmö högskola menar att flera studenter har bristande kunskaper i svenska trots många års vistelse i Sverige.

Tidsaspekten tar nästan alla upp. Flera lärosäten menar att många studenter har gått fel utbildningar eller icke-anpassade utbildningar som bara lett dem fel och ökat deras misstro. Tiden från ankomsten till Sverige till arbete bör vara så kort som möjlig. Utbildningen bör organiseras så att den enskilde så fort som möjligt kan komma till ”rätt” utbildning. Flera tar upp behovet av vägledning och korrekt information om krav och förkunskapskrav till de utländska akademikerna. Kompletteringen bör börja med undervisning som ger goda kunskaper i svenska. Utbildningen måste kombineras med praktik för språkets skull, men även för att skapa kontakter.

Kalmar högskola ser individuellt bemötande och omhändertagande av studenterna som det viktigaste. Det är en rörlig grupp som flyttar ofta vilket får konsekvenser i rekryteringen.

SLU skriver att utbildningen ska vara finansierad av staten, poänggivande och studiemedelsgrundande. SLU har inte kunnat använda sig av det ordinarie kursutbudet för denna grupp av studenter och det har då skapat en särskild situation.

Linköpings universitet har bifogat ett särskilt svar på denna fråga. Man menar att svaret är gemensamt för alla utbildningar:

”Vi anser att mottagandet av invandrade akademiker är viktigt. De bör introduceras till den svenska akademiska miljön direkt. Svenskspråksstudier bör bedrivas vid högskola där även hänsyn tas till den yrkeserfarenhet individen har.

Anpassningar i svenskutbildning kan då göras för att stimulera förvärvandet av ett yrkesrelevant språk. Vid högskolan ska man erbjuda kompletteringar av studier med utgångspunkt från en generös motsvarandebedömning av den utländska utbildningen. Dessa studier bör även kompletteras med orienterande kurser om svenska värdegrundsstudier. En klar målsättning bör vara att studierna leder till examen! Finansiering av studierna föreslår vi, bör täckas av bidrag till studenten.”

Integrerade undervisningsgrupper?

Enkäten har inte ställt frågan om hur undervisningsgrupperna sätts samman men det framkommer ändå information om detta i enkätsvaren. Det är vanligt att de studerande finns i egna grupper men det finns även exempel på undervisning som sker i mer blandade grupper. Högskolan i Jönköping uppger t.ex. att man blandar de studenter som har antagits till den kompletterande utbildningen med ordinarie lärarstudenter. Det skapar en intressant undervisningssituation men bidrar också till att skillnader i framförallt ekonomiska villkor framträder tydligt. De utländska akademikerna får t.ex. kurslitteraturen betald av länsarbetsnämnden och tar inte studielån, vilket man menar är ett problem.

Högskolan i Jönköping skriver att studenterna bör integreras i en reguljär grupp för språkträningens skull, men särskilt för att de då studerar med blivande kollegor. Deras erfarenheter är berikande för varandra. Nyckeln till framgång är respekt för det kunnande och den erfarenhet som studenterna har med sig. Högskolan i Gävle har också integrerat utländska akademiker med ordinarie studenter och svenskar som får en lärarutbildning finansierad av arbetsmarknadsskäl.

Göteborgs universitet skriver om undervisningsgrupperna i lärarutbildningen att PPU och FUB sker i särskilda grupper medan ämneskompletteringen äger rum med studenterna ur den ordinarie lärarutbildningen. Det finns också föreläsningar på engelska för de som inte har tillräckliga språkkunskaper i svenska.

Lärarhögskolan i Stockholm menar att det är viktigt för dem att anordna praktik i skolor med få utomnordiska invandrare för att studenterna ska få erfarenhet av en annan miljö än invandrantäta skolor.

Lärarutbildning

Mälardalens högskola skriver att det nya lärarprogrammets flexibla struktur har varit bra för den här kategorin studenter och har möjliggjort den flexibilitet som behövts för utländska akademiker.

Ett alternativ som Lärarhögskolan i Stockholm förordar, är det program för utländska lärare som Gunlög Bredänge har föreslagit tillsammans med Högskoleverket. Förslaget innehåller en utbildning om högst ett år med en introduktionsperiod i skolan (se Högskoleverkets rapport Från gräns till kateder 2002:28 R).

Sjuksköterskeutbildning

Röda korsets högskola skriver att sjuksköterskeutbildning för personer med utländsk examen bör vara en utbildning i flera steg som börjar med svenskstudier, därefter sker validering av sjuksköterskestudier. Undervisningen i svenska genomförs vid universitetet samt kombineras med hospitering. Studenten får också en mentor som kan ge vägledning. Vägen till utbildning måste kortas. Det bör finnas gemensamma instrument för validering.

Utländska akademiker på den svenska arbetsmarknaden – kunskapsläget

Det utredningsuppdrag som Högskoleverket har arbetat med rör flera politikområden, såväl utbildnings-, arbetsmarknads- som integrationspolitik. Särskilt läget på arbetsmarknaden är en viktig faktor för att kunna bedöma om utbildningarna för med sig en önskad effekt, nämligen att leda till arbete. Det verkade därför viktigt att skapa en överblick över kunskapsläget om invandrare och särskilt utländska akademiker på arbetsmarknaden.

Den svenska integrationspolitiken under 1990-talet synes i många stycken ha varit ett misslyckande. De flyktingar och andra invandrare som kom till Sverige under detta decennium har i alltför liten omfattning integrerats i det svenska samhället – arbetslösheten är hög, svenskkunskaperna dåliga och socialbidragsberoendet betydande. Det förekommer en påtaglig diskriminering på arbetsmarknaden – i konkurrensen om lediga jobb läggs ofta arbetssökande med utländsk bakgrund åt sidan. Det är svårt för en invandrare att få en anställning som motsvarar den egna utbildningsnivån.

Arbete? Var god dröj! Invandrare i välfärdssamhället

År 2002 publicerade SNS Välfärdspolitiska råd rapporten *Arbete? Var god dröj! Invandrare i välfärdssamhället* skriven av Christer Lundh, Li Bennich-Björkman, Rolf Ohlsson, Peder J. Pedersen och Dan-Olof Rooth. Enligt förordet är integrationspolitiken ”ett av de senaste decenniernas stora politiska misslyckanden i Sverige – idag befinner sig stora grupper av invandrare i ett utanförskap. Det märks i arbetslivet, i socialförsäkringssystemen, inom utbildningen och i bostadsområdena.”

Författarna till SNS-rapporten väljer följande definitioner:

- ”invandrare”: utrikes födda personer som är permanent boende i Sverige.
- ”infödda”: personer som är födda i Sverige.
- ”utländsk bakgrund”/andragenerationsinvandrare: födda i Sverige men barn till en eller två invandrade föräldrar.

Ett viktigt tema i rapporten är i vilken mån de invandrade särbehandlas på arbetsmarknaden. I det sammanhanget lyfter man fram följande distinktioner:

- preferensdiskriminering: negativ särbehandling av en individ p.g.a. kön, etniskt ursprung, hudfärg etc.
- statistisk diskriminering: negativ särbehandling p.g.a. negativ inställning eller okunskap om den grupp individen tillhör.
- ”etnisk diskriminering”: samlingsbegrepp som omfattar både preferens- och statistisk diskriminering

Under perioden 1946-1965 var den genomsnittliga bruttoinvandringen ca 29 000 personer per år, främst till följd av en omfattande arbetskraftsinvandring. År 1967 avskaffades systemet med fri arbetskraftsinvandring. Från mitten av 1970-talet inleddes en period med flykting- och anhöriginvandring. I slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet invandrade 30 000 flyktingar och anhöriga varje år. Rekordåret 1997 var antalet över 70 000, främst från f.d. Jugoslavien.

Jämfört med inrikes födda var den genomsnittliga sysselsättningsgraden högre bland invandrare fram till i början av eller mitten av 1970-talet. Därefter inleddes en period med successiv minskning. En botten nåddes i mitten av 1990-talet, då sysselsättningsnivån för invandrare var 40 procent lägre än den för infödda. På motsvarande sätt var arbetslösheten högre. År 2001 var 10 procent av de utrikes födda männen arbetslösa mot 4 procent av dem som fötts i Sverige. Arbetsmarknadsanknytningen bland invandrare har över åren minskat överlag, oavsett ursprungsland eller motiv för invandring.

Ett annat sätt att mäta arbetsmarknadsintegration är att följa hur snabbt invandrare uppnår samma inkomster som de infödda – den s.k. catch-up effekten. De arbetskraftsinvandrare som kom till Sverige under 1950- och 1960-talen tjänade i genomsnitt mer än infödda svenskar. Detta berodde bl.a. på att den gruppen, relativt sett, oftare arbetade i industrin jämfört med genomsnittssvensken.

Idag är förhållandena de omvända. Vid årsskiftet 1999/2000 uppbar personer födda i ett annat OECD-land som invandrat till Sverige 90 procent av den infödda befolkningens årsinkomst. Inkomstnivån för invandrare födda utanför OECD var enbart 50 procent av ”svenskarnas”. Detta förhållande kan inte förklaras av att invandrare har sämre utbildning. Utrikes födda har i stort sett samma utbildningsnivå (med reservation för att andelen lågutbildade kvinnor är högre bland invandrarna). De invandrare som kom i början av 1990-talet var t.o.m. i genomsnitt *bättre* utbildade än den infödda befolkningen.

Författarna till SNS-rapporten konstaterar sammanfattningsvis att jämfört med 1970-talet har graden av arbetsmarknadsintegration minskat för de flesta invandrargrupper. Denna utveckling kan delvis förklaras med skillnader i invandringens sammansättning. Men lika viktiga är enligt SNS-rapporten två faktorer på efterfrågesidan – ökad efterfrågan på nationellt specifika kunskaper och etnisk diskriminering.

Det finns studier som pekar på att bakom svårigheterna för senare decenniers invandrare att få förankring på den svenska arbetsmarknaden finns en ekonomisk strukturomvandling med en krympande industrisektor, en växande tjänstesektor samt ökade inslag av tjänster och informationshantering i varuproduktionen. Samtidigt med en informationsteknisk revolution har det skett organisatoriska förändringar i företag och verksamheter i riktning mot ökad decentralisering av ansvar, plattare organisationer och arbete i lag. Många gamla enkla ”ingångsjobb” i industrin har rationaliserats bort och ersatts med jobb inom tjänstesektorn med större krav på språkkunskaper och andra kommunikativa färdigheter. Även inom industrin har kraven på att kunna kommunicera och samarbeta med kunder och arbetskamrater ökat. Utvecklingen har tolkats så att det skett en förändring i efterfrågan på arbetskraft, på så vis att man numera efterfrågar arbetskraft med mer nationellt specifika kunskaper än tidigare.

Samtidigt konstateras i SNS-rapporten att förekomster av etnisk diskriminering också är en förklaring till de ökande svårigheterna för invandrare att etablera sig på arbetsmarknaden. Det kan vara fråga om s.k. statistisk diskriminering mot t.ex. personer med utländska namn, utbildning eller utseende. Det är dock svårt att skilja denna typ av diskriminering från preferensdiskriminering, dvs. att en arbetsgivare av känslomässiga skäl föredrar att anställa en svensk framför en person med utländsk bakgrund.

Är arbetsmarknaden öppen för alla?

I en bilaga till 1999 års Långtidsutredning ställer Mahmood Arai, Håkan Regnér och Lena Schröder frågan om den svenska arbetsmarknaden är öppen för alla. Ett viktigt mål för den svenska invandrings- och integrationspolitiken är att alla individer skall ha samma möjligheter till arbete och försörjning. Tyvärr har verkligheten alltmer avlägsnat sig från detta mål. Arbetsmarknadssituationen för personer med utländsk bakgrund har försämrats sedan mitten av 1970-talet, såväl när det gäller löner som sysselsättning och arbetslöshet.

I vilken mån finns det rimliga förklaringar till den negativa utvecklingen? Hur viktig är t.ex. kännedom om det svenska språket? Arai et.al. redovisar en studie av arbetslöshetsrisk 1998 bland ungdomar som lämnat

grundskolan tio år tidigare. Studien bygger på SCB:s uppföljningar av elever som lämnat grundskolan. Resultaten redovisas för tre grupper: (i) född i Sverige, bägge föräldrarna födda i Sverige; (ii) född i Sverige, minst en av föräldrarna född utomlands; (iii) invandrat före skolstart.

Det visade sig att risken för att vara arbetslös ökade med minst en tredjedel om minst en förälder var född utomlands. För gruppen född utomlands men invandrat före skolstart visade sig risken vara 50 procent högre. Dessa resultat kan tolkas antingen som att skolan har misslyckats eller att arbetsmarknaden inte erbjuder alla personer samma möjligheter.

Finns det några skillnader mellan födda i Sverige och födda utomlands i synen på arbetslöshet och hur aktivt man söker arbete? Arai et. al. redovisar en intervjuundersökning av personer som lämnat arbetslösheten under perioden mars-maj 1998. Jämförelse mellan födda utomlands respektive födda i Sverige visade att det var en avsevärt större andel utrikes än inrikes födda som ansåg att det var viktigt att ha ett arbete. Utrikes födda syntes även ha ett större socialt tryck på sig från anhöriga och vänner att skaffa ett arbete. Vidare tydde undersökningen på att de som är födda utomlands sökte arbete via samma kanaler som de som är födda i Sverige och att de snarast var mer aktiva än de födda i Sverige.

Arai et al. är kritiska till den ofta framförda tesen om ökad ”kulturell distans” bland dem som invandrat under senare tid och att detta skulle hänga samman med de invandrades ursprungsland. De mått som används för att påvisa samband sammanfaller i hög grad med den förändrade ländersammansättningen bland dem som invandrat, vilket ger argumentationen karaktär av cirkelbevis. Arai et al. anser att det inte finns några empiriskt förankrade förklaringar till varför arbetsmarknadssituationen försämrats för dem med utländsk bakgrund.

Etnisk diskriminering och ”Sverige-specifik” kunskap – vad kan vi lära från studier av adopterade och andra generationens invandrare?

I en artikel i Ekonomisk Debatt (2001:8) redovisar Dan-Olof Rooth en alternativ metod att belysa förekomst av etnisk diskriminering och hypotesen om ”Sverige-specifik” kunskap. Han har med hjälp av registerdata från SCB jämfört relativa arbetslöshetsrisker 1998 bland andra generationens invandrare och bland internationellt adopterade. De senare grupperades med hänsyn till ursprungsland i två grupper, dels de som kan förmodas ha ett utseende liknande svenskars och dels de som kan förmodas ha ett utländskt utseende.

Enligt den statistiska analysen var sannolikheten att vara arbetslös 10 procentenheter högre för adopterade med ”utländskt” utseende än för infödda. Däremot fanns det ingen signifikant skillnad mellan infödda svenskar och adopterade med ”svenskt” utseende.

Analysen av andra generationens invandrare visade på förhöjda arbetslöshetsrisker jämfört med individer med svenska föräldrar. Det hade också betydelse om enbart en eller bägge föräldrarna var födda utanför Sverige. I studien visade det sig att bland andra generationens invandrare med utomeuropeisk bakgrund var sannolikheten för att vara arbetslös elva procentenheter högre om mamman var svensk och åtta procentenheter om pappan var svensk. Om bägge föräldrarna var födda utanför Europa var skillnaden ännu högre. Skillnader i detta avseende tolkar Rooth som betydelsen av ”Sverige-specifik” kunskap.

Ett förlorat 1990-tal

I rapporten Ett förlorat 1990-tal belyses de invandrades situation på den svenska arbetsmarknaden under perioden 1990-1996. Arbetslivsforskaren Mikael Hjerm har på uppdrag av Integrationsverket gjort en undersökning med syfte att belysa hur arbetslöshetskrisen i början av 1990-talet drabbade dels invandrade, dels infödda svenskar.

Underlaget för rapporten var registerdata hämtade ur SCB:s Registerbaserade Arbetsmarknadsstatistik (RAMS) och dess föregångare Årlig Regional Sysselsättningsstatistik (ÅRSYS). Ur dessa register hämtades data för såväl invandrade som svenskar. Samtliga förvärvsarbetade som anställda i november 1990, dvs. just innan arbetslöshetskrisen blev akut. Gruppen invandrade delades upp på dels tidigt invandrade (= invandrade åren 1968-1974), dels sent invandrade (= invandrade åren 1987-1990). Dessutom skapades en kontrollgrupp med inrikes födda, med samma näringsgrensstruktur som de två invandrargrupperna sammantagna.

För att belysa vilken roll förankring på arbetsmarknaden spelade för risken att bli arbetslös, delades individerna också upp med hänsyn till anställningstid (dels de som hade förvärvsarbetat på samma arbetsställe sedan 1985, dels de som haft samma arbete sedan 1989).

Undersökningen visade att invandrarna lämnade arbetsmarknaden i mycket högre utsträckning än de inrikes födda. Speciellt gällde detta den sent invandrade gruppen.

Tabell 7, Förändring i förvärvsintensitet, procentenheter		
	Män	Kvinnor
Åren 1990–1993		
Inrikes födda	- 19,7	-17,1
Tidigt invandrade	- 27,2	- 21,0
Sent invandrade	- 52,0	- 44,0
Åren 1993–1996		
Inrikes födda	2,9	- 1,8
Tidigt invandrade	2,0	- 3,8
Sent Invandrade	3,0	- 1,0

Datamaterialet medgav också en uppspaltning på grupper med olika utbildningsnivå. Det generella mönstret gällde även när invandrade och inrikes födda delats upp efter utbildningsnivå. Relativt sett framstod dock gruppen med sent invandrade att ha störst svårigheter. Inte minst gäller det de sent invandrade med forskarutbildning. Här föll förvärvsintensiteten för män med forskarutbildning till i stort sett samma nivå som för inrikes födda män med enbart grundskoleutbildning.

De sent invandrades svagare ställning på arbetsmarknaden illustrerades också av att de inrikes födda som arbetat *ett* år på samma arbetsställe klarade sig avsevärt bättre från arbetslöshet än sent anlända invandrade som arbetat *tre* år på samma arbetsställe. Till viss del kunde denna skillnad förklaras av skillnad i genomsnittsålder mellan gruppen sent anlända invandrade och kontrollgruppen inrikes födda. Men det kan inte uteslutas att det faktiskt förekom en viss etnisk diskriminering antingen på så vis att arbetsgivarna kunde utnyttja turordningsreglerna selektivt eller att de utrikes födda i mindre utsträckning än infödda svenskar hade tryggare anställning, t.ex. tillsvidareanställning.

Hjerm konstaterar i sammanfattningen att resultaten klart pekar i riktning mot att diskrimineringen på arbetsmarknaden är mer utbredd än vad vi i Sverige kanske har velat föreställa oss.

Alla lika olika

I december 2000 redovisades inom ramen för det s.k. Mångfaldsprojektet inom Näringsdepartementet en rapport Alla lika olika - mångfald i arbetslivet (Ds 2000:69). Till huvudrapporten hör ett antal expertbilagor. En av dessa är rubricerad Invandrade på den svenska arbetsmarknaden och har skrivits av Lena Schröder och Håkan Regnér. I denna bilaga presenteras en analys om arbetsmarknadsintegration bland invandrade och hur denna hänger samman med vistelsetid i Sverige.

Hur lång tid en utrikes född person vistats i Sverige har mycket stor betydelse för situationen på arbetsmarknaden. Arbetslösheten är mer än tre

gångar högre för dem som varit i Sverige kortare tid än tio år, än för dem som varit här i minst 20 år.

Att de som bott i Sverige kortare tid än 10 år har högre arbetslöshet än de som är födda i Sverige kan förklaras med den förlust av humankapital som inträffar vid byte av nationell arbetsmarknad och den tid som krävs för att inhämta kunskaper i det svenska språket och förhållandena på den svenska arbetsmarknaden.

Men att utrikes födda, som bott i Sverige 20 år och längre, fortfarande har högre arbetslöshet än infödda, måste enligt Schröder och Regnér ses som ett allvarligt integrationspolitiskt problem. Trots att den statistiska analysen beaktat skillnader i utbildning, kön, ålder och ålder vid invandring kvarstår att utrikesfödda som bott i Sverige minst 20 år har 30 procents högre risk att vara arbetslösa än de som är födda i Sverige år 1997 och 40 procent högre risk år 1999.

Schröder och Regnér kommenterar även utbildningsfaktorns betydelse:

”Arbetslösheten bland utrikes födda diskuteras ofta inom ramen för de lågutbildades problem på dagens arbetsmarknad. Det är möjligt att fokuseringen av låg utbildning bidrar till att skymma andra hinder på arbetsmarknaden för dem som är födda utomlands.”

Uppfattningen att de utrikes föddas problem på arbetsmarknaden i första hand beror på låg utbildning vilar enligt Schröder och Regnér i stor utsträckning på statistik baserad på medborgarskap eller där utrikes födda utgör en enda kategori. De uppdelningar de använder visar att det främst är de som är födda i annat nordiskt land än Sverige som är lågutbildade. Vidare har det framgått att nyanlända invandrare har betydligt högre utbildningsnivå än dem som varit lång tid i Sverige. Det vore därför mycket angeläget att undersöka om problemet med de utrikes föddas utbildningsnivå snarare består i att de högutbildade lämnar Sverige i högre utsträckning än de lågutbildade.

Rätt man på fel plats

I rapporten Rätt man på fel plats – en studie av arbetsmarknaden för utlandsfödda akademiker som invandrat under 1990-talet redovisas en enkätundersökning år 2000 bland personer födda utanför EU-EES-området. Författare är Katarina Berggren och Abukar Omarsson, AMS Utredningsenhet. De personer som enkäten riktade sig till var alla i åldrarna 26-45 år och hade en *minst treårig högskoleutbildning*. De invandrade till Sverige under åren 1991-97.

Med utgångspunkt i enkätsvaren skapades följande indelning:

- Kvalificerat arbete (arbete som kräver högskoleutbildning)
- Okvalificerat arbete (arbete som inte kräver högskoleutbildning)
- Arbetslös eller inskriven i arbetsmarknadspolitiskt program
- Studerar
- Övrigt (hemarbetande, förtidspension/sjukskriven).

Enkätresultaten visade att andelen som hade ett arbete var mycket lägre bland utlandsfödda än bland födda i Sverige, ca 64 procent för födda utomlands jämfört med drygt 93 procent bland födda i Sverige. Andelarna som var arbetslösa, deltog i arbetsmarknadspolitiskt program eller studerade var betydligt högre bland de utlandsfödda:

	Kvalificerat arbete (%)	Okvalificerat arbete (%)	Arbetslös + i a-program (%)	Studerar (%)	Övriga samt Ej svar (%)
Utlandsfödda	40	24	15	18	3
Födda i Sverige	90	3	2	3	2

Genomsnittet ovan döljer en betydande variation. Bland utlandsfödda med högskoleutbildning inom *teknik och naturvetenskap* var det 44 procent som ansåg att de hade ett kvalificerat arbete. En uppdelning på olika slags utbildningar visade att andelen var högre (51 procent) - för dem med civilingenjörsutbildning än för dem med högskoleingenjörsutbildning (33 procent).

Andelen med kvalificerat arbete var högst inom utbildningsområdet *vård och omsorg* 54 procent med 66 procent bland dem med läkarutbildning och 43 procent bland dem med sjuksköterskeutbildning.

Inom övriga utbildningsområden var de genomsnittliga andelarna ännu lägre, t.ex. 35 procent inom *pedagogik och lärarutbildning*.

Enligt författarna tyder enkätundersökningen på att det finns en betydande potential, ca 10. 000 personer födda utomlands, som har en högskoleutbildning som det råder brist på.

Berggren-Omarsson redovisar en s.k. logistisk regression på datamaterialet med syfte att uppskatta sannolikheten för olika grupper att ha ett arbete som motsvarar den kunskapsnivå som uppnåtts genom utbildning. Regressionsmetoden gör det möjligt att kontrollera för en lång rad bakgrundsfaktorer.

Sannolikhet för utlandsfödda med minst treårig högskoleutbildning att ha ett kvalificerat arbete varierade bl.a. med invandringsåret och med vilket land man utbildat sig i:

Invandringsår		Utbildningsland	
1991	54,3	Sverige	63,6
1992	51,1		
1993	45,4	Födelselandet	43,4
1994	47,1		
1995	44,3	Annat land	39,7
1996	41,3		
1997	33,4		

Sannolikheten berodde även på hur omfattande högskoleutbildningen varit och vilket utbildningsområde det handlade om:

Utbildningens längd		Utbildning	(utbildning i Sverige)
3 års grundutbildning	30,4	Teknik och naturvetenskap	63,9
4 års grundutbildning eller mer	46,5	Vård och omsorg	72,9
Forskarutbildning	57,3	Pedagogik och lärarutbildning	67,0

Personer i undersökningen med utländsk högskoleutbildning tillfrågades även om de hade något examens- eller utbildningsbevis, om de hade låtit svenska myndigheter värdera den utländska utbildningen och i vilken mån den hade bedömts som jämförbar med motsvarande svenska utbildning.

I stort sett alla (90 procent) av de tillfrågade hade ett examens- eller utbildningsbevis och 60 procent svarade att de låtit värdera den. Bland dem som svarade på frågan vad värderingen resulterat i, var det 35 procent som fått bedömningen "helt jämförbar" och 56 procent som fått bedömningen "delvis jämförbar".

Därmed kunde Berggren-Omarsson ta fram sannolikheter för att ha kvalificerat arbete beroende på värdering av utländsk utbildning. För utbildningsområdena Teknik och naturvetenskap respektive Vård och omsorg blev sannolikheterna följande:

Tabell 9b, Sannolikhet för kvalificerat arbete beroende på utbildningsområde		
	Teknik och naturvetenskap	Vård och omsorg
Utländsk utbildning helt motsvarande svensk utbildning	55,6	80,2
Utländsk utbildning delvis motsvarande svensk utbildning	41,7	65,5
Utländsk utbildning inte alls motsvarande svensk utbildning	36,7	20,2
Har inte examensbevis eller värderat utländsk utbildning	34,4	23,0
Svensk utbildning	63,9	72,9

Författarna konstaterar sammanfattningsvis att undersökningens resultat är nedslående. Det finns ett stort antal utlandsfödda på den svenska arbetsmarknaden som är på ”fel plats”, åtminstone avseende den formella utbildningen. Det handlar dels om dem som idag har ett okvalificerat arbete, dels de som är arbetslösa eller studerande.

Samtidigt tyder resultaten på att chansen att få ett kvalificerat jobb ökar om den utlandsföddes utbildning är svensk eller värderad som jämförbar med svensk utbildning. Det är därför viktigt enligt författarna att se till att det finns goda möjligheter för bedömning av utländska utbildningar i förhållande till motsvarande svenska och att kompletteringar av utländska utbildningar underlättas för att en utländsk utbildning ska bli gångbar i Sverige.

Rapport Integration 2002

Integrationsverket redovisade i mars 2003 för andra gången en samlad rapport om integrationspolitiken och dess resultat. Enligt verket har en tre decennier lång nedgång i sysselsättningen bland utrikes födda nu brutits. Fr.o.m. 1997 kan man skönja en svag men dock uppgång i den relativa sysselsättningen bland de utrikes födda. Enligt verket finns det alltså tecken på hållbar förbättring av sysselsättningen för utrikes födda som ger integrationspolitiska möjligheter.

Samtidigt konstaterar Integrationsverket att skillnaderna på arbetsmarknaden mellan utrikes och inrikes födda i huvudsak måste sökas någon annanstans än hos individerna själva. Skillnaderna på arbetsmarknaden är till stor del resultatet av olika former av diskriminering.

Sammanfattning

Kunskapsläget rörande ”utländska akademiker”, dvs. invandrade med utländsk högre utbildning på den svenska arbetsmarknaden kan sammanfattas som följer.

Som konstateras bl.a. i SNS-rapporten, är skillnaderna mellan inrikes födda i Sverige och de utrikes födda små vad gäller utbildningsnivå. Bland dem som invandrat under senare tid, finns t.o.m. en tendens att de genomsnittligt sett är mer utbildade än svenskarna i gemen.

Trots detta visar en lång rad undersökningar att de utrikes födda har en sämre situation på arbetsmarknaden än de infödda. Detta gäller även de som har genomgått en högre utbildning, oavsett om denna är svensk eller utländsk. Av Berggren-Omarssons studie framgår att andelen som anser sig ha ett kvalificerat arbete är påtagligt lägre bland de utrikes födda.

Hjerms analys av arbetslöshetskrisen i början och mitten av 1990-talet visar att de utrikes födda drabbades hårdare av neddragningar och strukturomvandling än de inrikes födda. I vilken mån detta slog mer eller mindre beroende på utbildningsnivå framgår dock ej av hans studie.

Schröder och Regnér påpekar i bilagan till Mångfaldsprojektet en oroväckande tendens, nämligen att den relativt högre arbetslöshetsrisken kvarstår även för de utrikes födda som varit i Sverige flera decennier. De framför hypotesen att detta kan hänga samman med att högutbildade invandrare kanske lämnar Sverige i högre utsträckning än lågutbildade.

En allvarlig brist med den svenska integrationspolitiken är att det svenska samhället/arbetsmarknaden inte förmår att ta tillvara den kompetens som högutbildade invandrare har med sig. Kan den svenska högskolan vara en resurs för att överbrygga (snarare än komplettera) och därmed hjälpa utländska akademiker att komma runt den diskriminering mot invandrade arbetsökande som ovedersägligen är ett problem på den svenska arbetsmarknaden?

Slutsatser och diskussion

För studenterna i vår undersökning har den kompletterande utbildningen i hög grad varit ett nödvändigt kvitto från svensk högre utbildning för att få en anställning i Sverige. 84 procent av dem som avslutat utbildningen med godkänt resultat hade fått arbete och nästan hälften av dessa hade tillsvidareanställningar. Det resultatet var bättre än för studenterna i de aspirantutbildningar som Höskoleverket följde upp i mitten av 1990-talet där 28 procent av studenterna hade fått arbete efter avslutad utbildning. Den utbildningen var dock kortare och i den deltog studenter med delvis andra bakgrunder än de vi har studerat.

Litteraturgenomgången visar dock att det är svårt att tro att alla hinder för utländska akademiker på svensk arbetsmarknad skulle kunna förbättras med kompletterande utbildning. Om den kompletterande utbildningen hade berört fler yrken eller branscher och gjorts vid ett annat tillfälle hade kanske resultatet blivit ett annat eftersom konjunktursvängningar i högre grad påverkar invandrades möjlighet att få anställning.

Frågan är om utbildningen var mer än ett kvitto? Att döma av redovisningen av utbildningarnas innehåll är den mer än en formalitet. Att lärarna i skolan har kännedom om svenska förhållanden och styrdokument samt att patientsäkerheten tillgodoses är exempel på viktiga krav som kompletterande utbildning tillgodoser. Samtidigt är det lätt att se den frustration som finns hos studenterna. I stort sett samtliga svarande i vår undersökning har en akademisk utbildning från sitt hemland och i sitt hemland hade de ett yrke som motsvarade deras akademiska utbildning. För studenterna i den här undersökningen har flytten till Sverige inneburit arbetslöshet under kortare eller längre tid och mer utbildning.

Tiden från ankomst till arbete

Denna rapport har fokuserat högskolans arbete med kompletterande utbildning, men samtidigt är studierna utanför högskolan i hög grad relevanta för de utländska akademikernas väg till arbete och speciellt tiden från ankomst till arbete är viktig både för självkänsla och för aktualiteten i deras kunskaper. En vanlig väg för utländska akademiker är att de läser SFI efter ankomsten till Sverige och sedan kompletterar ytterligare inom t.ex. gymnasial vuxenutbildning. Svensk kunskaperna inhämtas i många fall utanför högskolan i form av sfi och komvuxstudier. Sådana studier kan ta

flera år i anspråk och därtill kommer kompletteringarna inom högskolan på mellan ett till två år. Tiden från ankomst till Sverige till inträde på arbetsmarknaden blir därför lång i de flesta fall.

Det förefaller i högsta grad relevant att ställa krav på svenska och engelska så att den studerande kan tillgodogöra sig undervisning och kurslitteratur. Det måste inte innebära att sådana kunskaper alltid ska inhämtas utanför högskolans miljö. Det är tvärtom viktigt att de utländska akademikerna får läsa i en akademisk miljö. Antagningsreglerna får inte fungera så att de bidrar till att deras utbildning inte utformas på ett så bra sätt som möjligt, eller att den förlängs i onödan. Behörighetsgivande undervisning för utländska akademiker bör därför mycket väl kunna ske inom, eller med hjälp av högskolan – vilket undersökningen också visar i några fall.

Tillgodoräkandet av de utländska utbildningarna är en central del av den kompletterande utbildningen eftersom omfattningen av hur mycket som kan tillgodoräknas i hög grad bestämmer utbildningens längd. Tillgodoräkandet är högskolans uppgift och reglerna i högskoleförordningens sjätte kapitel tillsammans med den s.k. Lissabonkonventionen utgör bestämmelserna för tillgodoräkandet. Denna undersökning har inte närmare kartlagt denna process men det förefaller viktigt att i framtiden närmare följa den. Från tidigare undersökningar vet vi att högskolan inte alltid tillämpar en generös värdering av de sökandes meriter. Det finns därför anledning att tro att de som inte kan få legitimation, delta i kompletteringsprogram eller arbetsmarknadsutbildning inte heller alltid lyckas bli antagna till högskolan. Hur det verkligen ser ut med detta har inte denna undersökning kartlagt.

Det borde vara en angelägenhet för alla att korta de utländska akademikernas väg till en anställning. Där kan en effektivare svenskundervisning och metodutveckling inom tillgodoräkandet sannolikt bidra till att tiden fram till anställning kortas.

Högskolans roll

Undersökningen visar också att högskolan har en liten roll som initiativtagare till kompletterande utbildning. Kompletterande utbildning för utländska akademiker är i första hand uppdragsutbildning. Det antal studenter som studerar i utbildningar för utländska akademiker är också litet. Den största delen av kompletterande utbildning ligger utanför högskolan.

Det finns dock exempel på lärosäten som på egen hand organiserat ”ingångar” i högskolan särskilt med tanke på utländska akademiker. De

utgör emellertid undantag. Å andra sidan har vi inte undersökt den grupp utländska akademiker som på egen hand kompletterar sina utbildningar inom den ordinarie utbildningen. Vi vet däremot att den tidigare utvärderingen av aspirantutbildningen pekade på att utländska akademiker ogärna tog studielån. Vi vet också sedan tidigare att det ofta är förenat med organisatoriska svårigheter att komplettera enstaka moment ur en utbildning, inte minst av studiemedels- och försörjningsskäl. De kurser som berörs ges kanske inte varje termin och det kan vara svårt att lägga upp en heltidsutbildning så att studenten blir berättigad till tillräcklig ersättning genom studielån. Detta skulle i så fall tyda på att denna grupp är förhållandevis liten.

Det finns också anledning att lyfta frågan om vad närhet till utbildningen betyder för de utländska akademikerna? För de studenter som har familj och barn spelar det förmodligen roll var de först bosätter sig i Sverige om de kan få tillgång till kompletterande utbildning. Utbildningarna i vår undersökning finns endast på några orter i Sverige.

Finansiering

Tidigare utvärderingar av aspirantutbildning pekar på att skälet till att högskolan inte medverkar i högre utsträckning är finansiella, dvs. att kostnaden blev för hög och att utbildningen inte passade högskolans finansieringsmodell. Vid Högskoleverkets hearing framförde också några högskolor att en fördel med den kompletterande utbildningen är att den också täcker kostnaden för validering av de utländska akademikerna, vilket är svårt att klara inom den vanliga studentersättningen. Högskoleverkets tidigare utvärdering av aspirantutbildningen konstaterade dock att det var en dyr utbildning sett till kostnad per arbetstillfälle. Socialstyrelsen konstaterar även i ett brev till högskolor som anordnar utbildning för sjuksköterskor att tilläggsutbildningen blev synnerligen kostsam räknat per studerande. Om å andra sidan en så hög andel studenter får arbete efter utbildningen, finns det också vinster som måste tas med i en samhällsekonomisk balansräkning.

Om den nuvarande finansieringen av kompletterande utbildning kvarstår täcks kostnaderna, som inte ingår i den normala ersättningen, men det kommer å andra sidan att vara svårt att få en kontinuitet i utbudet, vilket försvårar för dem som behöver kompletterande utbildning.

Regeringen har nu föreslagit att definitionen av bristyrkesutbildningen vidgas och även låta de som är i arbete få sådan utbildning. Det innebär att man ser ett fortsatt behov av kompletterande utbildning för en rad yrkesgrupper. Frågan är emellertid om det inte finns ett behov av att ha permanenta ingångar i högskolan dit akademiska yrkesgrupper kan söka sig

för att komplettera sina utbildningar. För att det ska fungera måste finansieringsfrågan lösas och någon måste ta ansvar för att kompletterande utbildningar kommer till stånd. Idag ligger ansvaret till stor del på AMS och länsarbetsnämnderna.

Den kompletterande utbildningen framstår som lyckad i denna rapport tack vare att så hög andel av dem som avslutat sin utbildning fick arbete. Dock kvarstår problemen för utländska akademiker på den svenska arbetsmarknaden. Det svenska samhället/arbetsmarknaden förmår inte att ta tillvara den kompetens som högutbildade invandrare har med sig. Där kanske den svenska högskolan skulle kunna vara en resurs för att överbrygga (snarare än komplettera) och därmed hjälpa utländska akademiker att komma runt den diskriminering mot invandrade arbetssökande som ovedersägligen är ett problem på den svenska arbetsmarknaden?

Litteraturförteckning

Arai, M.- Regnér, H.- Schröder, L., Är arbetsmarknaden öppen för alla? Bilaga 6 till Långtidsutredningen 1999.

Arbetsmarknadsstyrelsen, Rapport om kompletterande utbildning för arbetslösa invandrare med högskoleutbildning inom bristyrken m.fl., 2002-02-14, dnr. 01-6888-20.

Arbetsmarknadsstyrelsen, Slutrapport för år 2002 om den treåriga satsningen på kompletterande utbildning för personer med utländsk högskoleutbildning inom bristyrken, dnr. Sam 02-009119-20.

Berggren, Katarina – Omarsson, Abukar, Rätt man på fel plats – arbetsmarknaden för utlandsfödda akademiker, Arbetsliv & Arbetsliv, årg. 8, nr 1, våren 2002.

Berggren, Katarina – Omarsson, Abukar, Rätt man på fel plats – en studie av arbetsmarknaden för utlandsfödda akademiker som invandrat under 1990-talet, AMS, URA 2001:5.

The Christian Science Monitor, august 22, 2000, "Foreign teachers find a place in US schools".

Ds 2000:69, Alla lika olika – mångfald i arbetslivet.

The Economist Nov 2nd 1002, The longest journey. A survey of Migration.

Education Week, January 19 2000, "Chicago Makes Deal with Feds To Hire Foreign Teachers".

Ekberg, Jan & Ohlsson, Mikael, Flyktingars arbetsmarknad är inte alltid nattsvart. Ekonomisk Debatt 2000:5.

Ekberg, Jan & Rooth, Dan-Olof, Är invandrare oprioriterade inom arbetsmarknadspolitiken? Ekonomisk Debatt 2001:4.

Ekberg Jan & Hammarstedt, Mats, 20 år med allt sämre arbetsmarknadsintegrering för invandrare. Ekonomisk Debatt 2002:4.

Essén, Anna, Svensk invandring och arbetsmarknaden. Återblick och nuläge
Institutet för framtidsstudier, Nr 2002:18

Hammarstedt, Mats, Hur försörjer sig andra generationens invandrare?
Ekonomisk Debatt 2002:6.

Hjerm, Mikael, Ett förlorat 1990-tal. Invandrades situation på den svenska
arbetsmarknaden under perioden 1990-1996 ,Integrationsverkets
rapportserie 2002:06.

Högskoleverket 1998:6R ”Bara jag får chansen att visa vad jag kan.
Satsningen på aspirantutbildning – vad blev det av den?

Högskoleverket 2002:28R ”Från gräns till kateder. Introduktionsperiod och
lämplighetsprov för lärare med utländsk utbildning”.

Institutet för framtidsstudier, Framtider Nr 4/2002 ”Migration”.

Integrationsverket, Rapport Integration 2002.

Integrationsverkets rapportserie 2002:13 Vardagsdiskriminering och rasism i
Sverige. En kunskapsöversikt.

KPMG, 2002-05-29, Västra Götalandsregionen, Utvärdering projekt,
”Utländska läkare”. Främjande av etnisk mångfald i arbetslivet.

Lundh, Christer, m.fl., Arbete? Var god dröj! Invandrare i välfärdssamhället.
SNS, Välfärdspolitiska rådets rapport 2002.

Rauhut, Daniel Arbetskraftsbrist och arbetskraftsinvandring: Hot eller
möjlighet för ekonomisk tillväxt? ITPS 2002:010.

Rauhut, Daniel, Var hittar Sverige sin arbetskraft? – En översikt av tänkbara
sändarländer, ITPS A 2002:013.

Regeringens proposition 2001/02:15 Den öppna högskolan.

Rooth, Dan-Olof, Flyktingar på arbetsmarknaden: är utbildning eller
arbetserfarenhet det bästa ”valet”? Ekonomisk Debatt 2000:5.

Rooth, Dan-Olof Etnisk diskriminering och ”Sverige-specifik” kunskap –
vad kan vi lära från studier av adopterade och andra generationens
invandrare? Ekonomisk Debatt 2001:8.

Sabuni, K.- Sawyer, L.- Eyoma, I.; Afrikaner och svensk arbetsmarknad – spelar färgen roll?

Skolverket, Skolverkets uppdrag om sfi för högutbildade invandrare, 2002-12-19, dnr. 01-2001:214.

Socialstyrelsen Statistik över hälso- och sjukvårdspersonal, 2001-12-31.

SOU 2002:116, EU:s utvidgning och arbetskraftens rörlighet.

SOU 2000:47, Mångfald i högskolan.

The Week, Sept. 16 2001, "UK? OK! British schools are desperately seeking Indian teachers".

Bilaga I

Sammanställning av lärosätenas utbildningar för utländska akademiker, första kursstart samt omfattning.

Göteborgs universitet

Komplettering för utländska lärare, max. kompl. 80 poäng, start ht.-92

Preparandkurs för utländska sjuksköterskor, 20 poäng, start ht.-01

Utbildning för utländska läkare, 16 veckor, start ht. -01

Svenska för vårdpersonal, 20-60 veckor, start ht. 00

Svenska för veterinärer, 20-60 veckor, start vt.01

Svenska för utländska akademiker, max. 60 veckor, start ht.-02

Komplettering för utländska psykologer, start ht.-01

Två kurser i samhälls- och författningskunskap för läkare med examen utanför EU/EES, start vt.-03

Högskolan Dalarna

Utomnordiska akademiker, ett akademiskt år, start ht.-02

Högskolan i Borås

Invandrarakademien som syftar till validering och komplettering av utländsk utbildning, start ht.-02

Högskolan i Gävle

Komplettering för utländska lärare, 60 poäng, start ht-02

Introduktionsutbildning för utomnordiska akademiker, 10 poäng, start ht.-01

Högskolan i Halmstad

Kompletterande utbildning för utländska lärare, 60 poäng, start vt.-02

Högskolan i Jönköping

Kompletterande utbildning för utländska akademiker, mellan 60-110 poäng, start ht.-01

Högskolan i Kalmar

Kompletteringsutbildning för utländska lärare, c:a tre terminer, inklusive validering, start ht.-02

Idrottshögskolan

Kompletteringsutbildning för utländska lärare, 10poäng, start ht.-00

Karlstads universitet

Kompletteringsutbildning för lärare (även utländska), 80 poäng, start -98

Introduktionsutbildning för utländska akademiker, start ht-02

Karolinska institutet

Distanskurser i samhälls- och författningskunskap för tandhygienister, sjukhusfysiker, sjukgymnaster och tandläkare med utl. utbildning

Preparandkurser för utländska läkare

Kungl. Tekniska högskolan

Kurser i teknisk svenska och kurser i teknisk engelska, 8 poäng, start vt.-00

Linköpings universitet

Aspirantutbildning riktad mot läraryrket, 40 poäng, start ht.-02, mot sjuksköterskeyrket, 40 poäng, start ht.-02, samt mot allmänna yrken.

Preparandkurs för utländska läkare, 26 veckor, start vt.-02

Preparandkurser för utländska sjuksköterskor, under 2001, 2002

Kompletterande utbildning för utländska lärare, 40-80 poäng, start ht.-01

Kompletterande utbildning för utländska lärare, 40-80 poäng, start ht.-99

Lunds universitet

Preparandkurs för utländska sjuksköterskor, start ht.-00

Distanskurs i socialmedicin och författningskunskap, start 1999

Läraryrket i Stockholm

Kompletterande utbildning för utländska lärare, huvudsakligen med inriktning mot matematik och naturvetenskap, max. 60 poäng, start 1992

Malmö högskola

Aspirantutbildning, 40 poäng, start ht.-02

Kompletterande utbildning för utländska ingenjörer, högst två års studier start vt-01

Kompletterande utbildning för utländska lärare, 1999-2001

Kompletterande utbildning för utländska lärare, 60 poäng, start -01

Mitthögskolan

Kurs i svenska för modersmållärare, 20 poäng, helfart ht.-02 och deltid ht.-02.

Mälardalens högskola

Kompletterande utbildning för utländska lärare, 60 poäng eller mer, ht. – 99-01

Legitimationsgrundande utbildning för utländska sjuksköterskor, 70-80 poäng, start vt.-02

Röda korsets högskola

Legitimationsgrundande utbildning för erhållande av svensk legitimation som sjuksköterska, 70-80 poäng, start ht.-02

Stödkurs inför Socialstyrelsens kunskapsprov för utländska sjuksköterskor med utbildning utanför EU/EES, 18 veckor, ht.-01 – vt.02 vt.-02- ht.-02,

Stockholms universitet

Kompletterande utbildning för socialarbetare med utländsk utbildning, 60 poäng, start ht.-99 (erbjuds varje läsår)

Sveriges Lantbruksuniversitet

Kompletterande utbildning för utländska veterinärer, minst 14,5 månader, start ht.-99.

Umeå universitet

Projektet invandrade akademiker, start vt.-01

Uppsala universitet

Kompletterande utbildning inom lärarprogrammet, 40-60 poäng, start läsåret 00/01

Distanskurser i farmakoterapi och samhällsfarmaci för apotekare och receptarier med utländsk utbildning

Distanskurs i obstetrisk operationslära och fertilitetskontroll för barnmorskor med utländsk legitimation

Preparandkurs för utländska sjuksköterskor

Växjö universitet

Utländska akademiker, 20 poäng, start vt.-03 för högskoledelen

Örebro universitet

Kompletterande utbildning för utländska lärare, upp till fyra terminer, start ht.-02.

Övrigt

Karolinska institutet

Kunskapsprov för utländska läkare, TULE-prov, start 1988

Prov för sjukgymnaster med vissa utl. utbildningar på Socialstyrelsens uppdrag (TEUS-provet), start 1999

Lunds universitet

Kunskapsprov för utländska sjuksköterskor, start 1987

SFI i högskolemiljö

Malmö högskola, Umeå universitet, och Södertörns högskola deltar i projekt om SFI för utländska akademiker. Studenterna är dock ej antagna av högskolan.

Malmö högskola driver även en introduktionsutbildning för invandrare och flyktingar som inte direkt riktar sig till utländska akademiker, men de flesta deltagare har en akademisk bakgrund.

Bilaga 2

Till lärosäten enligt sändlista

Utredningsavdelningen
Per Gunnar Rosengren
ENKÄT

2002-11-06
Reg.nr 12-187-02

Kompletterande utbildning för utländska akademiker – regeringsuppdrag

Högskoleverket har av regeringen fått i uppdrag att göra en uppföljning och en analys av kompletterande utbildning för utländska akademiker (se bilagt utdrag ur regleringsbrevet). Enligt regeringen är syftet med sådan utbildning att: "...*invandrare med utländsk högskoleutbildning skall kunna komplettera sin utbildning för att därigenom möta kraven på arbetsmarknaden*". (Se t.ex. prop. 2002/03:1, område 16 s. 102) Universitet och högskolor genomför sådan utbildning som t.ex. aspirantutbildning eller som uppdragsutbildning som upphandlats av länsarbetsnämnderna.

Sådan utbildning har uppmärksammats genom t.ex. *Mångfald i Högskolan* (SOU 2000:47), eller *Bara jag får chansen att få visa vad jag kan*,

Högskoleverkets rapport 1998:6 R. Stockholms och Göteborgs universitet har gjort utvärderingar av sin aspirantutbildning under 1995 och 1996.

Vi ber nu om er hjälp med att kartlägga kompletterande utbildning för utländska akademiker genom att fylla i bifogade enkät. **Vi behöver ert svar senast den 10 december. Enkätsvaren ska avse läsåren 2000/01, 2001/02 och 2002/03.**

Vi ber er också **bifoga listor** över antagna studenter för dessa läsår, med personnummer, gärna i elektronisk form. Vi ber om detta eftersom det inte går att skilja dessa studenter från de övriga i den statistik som vi eller SCB har tillgänglig. Vi kommer att använda uppgifterna för att intervjua studenterna om deras erfarenheter av utbildningen. Deras deltagande är helt frivilligt och uppgifterna kommer att behandlas konfidentiellt. Vi är heller inte intresserade av enskilda personers svar.

Vi ämnar att återkomma under 2003 med en inbjudan till ett möte där vi kommer att redovisa och diskutera preliminära resultat. I regeringens uppdrag ingår också att etablera former för att fortlöpande rapportera om hur antagningen av utländska akademiker utvecklas, vilket också kommer att diskuteras vid mötet.

Vi tackar på förhand för er medverkan och ber er kontakta undertecknad om ni har frågor eller synpunkter.

Med vänliga hälsningar

Per Gunnar Rosengren, 08-5630 8816,
per-gunnar.rosengren@hsv.se

Frågor till universitet och högskolor

Enkäten har besvarats av:

Telefonnummer och e-postadress

Om någon/några frågor inte passar in på er, beskriv gärna med egna ord i stället. Bedrivs ingen sådan utbildning vid lärosätet var vänlig att kort meddela Högskoleverket att ni inte avser att svara.

Utbildningens inriktning och syfte

1. Bedriver lärosätet någon utbildning som särskilt riktar sig till utländska akademiker? Vad kallas den/de? Vilka läsår har de givits? (Om ni har flera utbildningar för denna målgrupp, beskriv dem var för sig).
2. Bedrivs utbildningen/arna på eget initiativ, enligt uppdrag i regleringsbrev eller är det en uppdragsutbildning?
3. Vem/vilka finansierar utbildningen/-arna?
4. Vad är syftet med utbildningen/-arna? (exempelvis, underlätta inträde på arbetsmarknaden, leda fram till examen, leda in på en ordinarie utbildning etc.) Är utbildningen poänggivande?
5. Hur definierar ni utländska akademiker? Avses endast personer med avlagd examen, eller finns andra kriterier t.ex. minst motsvarande 80 poäng, utlåtande från Högskoleverket etc.?

Utbildningens organisation

6. Hur organiseras utbildningen/-arna vid ert lärosäte? Beskriv vilka institutioner som är engagerade i planering, antagning och rekrytering.
7. Vad innehåller utbildningen/-arna? (Kurser, praktik, övrigt). Ange även omfattning på de olika momenten och hela utbildningens omfattning. (Bifoga gärna en utbildningsbeskrivning).
8. Om praktik ingår, hur ordnar ni praktikplatser? Vilka erfarenheter finns från samarbetet med arbetsgivarna? Utnyttjas det egna lärosätets kontakter och avtal med näringslivet för de kompletterande utbildningarna?

Rekrytering

9. Vilka kanaler använder ni för att nå presumtiva studenter (dagspress, uppsökande verksamhet, via arbetsförmedlingen, annat) och fungerar de bra?

Antagning och studieresultat

10a. Hur sker antagningen? Beskriv arbetet och kommentera särskilt hur ni bedömer de sökandes behörighet.

10b. Vilka behörighetskrav ställer ni för utbildningen/-arna?

Antas endast studenter med formell dokumentation? Om nej, beskriv kort hur ni handlägger ansökningar med bristfällig dokumentation?

Ange antal sökande, antagna, studerande innevarande och förra läsåret samt hur många som fullföljt utbildningen:

	00/01	01/02	02/03
Sökande			
Antagna			
Kvar i utbildningen (ht. -02)			
Fullföljt			
Antal utfärdade examina			

Tillgodoräknande

13. Aktualiseras frågan om tillgodoräknande i samband med utbildningarna? Om ja, på vilket sätt? Om nej, varför inte?

Övrigt

14. Vad fungerar bra respektive dåligt med utbildningen?

Avseende:

Planeringsfasen

Antagningen

Studenterna (motivation, avhopp, förkunskaper)

Kontakterna med andra myndigheter och arbetsgivare

Finansiering av utbildningskostnaden

15. Vilken studiefinansiering har studenterna?

16. Beskriv med egna ord er syn på hur en utbildning för utländska akademiker bör organiseras. Vilka bör den riktas till? Vad bör den innehålla? Hur bör den finansieras? Vilken bör vara universitetens och högskolornas roll? Vad tror ni är "nyckeln till framgång"?

17. Har ni gjort någon uppföljning av studenterna och utbildningen? Bifoga den gärna.

Tack för svar och studentlistor!

Sändlista

Blekinge tekniska högskola
Danishögskolan
Ersta Sköndal högskola
Göteborgs universitet
Hälsö högskolan i Jönköping
Högskolan i Borås
Högskolan i Halmstad
Högskolan Kristianstad
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla
Idrottshögskolan i Stockholm
Johanneslunds teologiska högskola
Karolinska institutet
Kungl. Konsthögskolan
Kungl. Tekniska Högskolan
Luleå tekniska universitet
Lärarhögskolan i Stockholm
Mitthögskolan
Operahögskolan
Sophiahemmetts sjuksköterskeskola
Stockholms Musikpedagogiska Institut
Sveriges Lantbruksuniversitet
Teaterhögskolan i Stockholm
Umeå universitet
Växjö universitet
Örebro universitet

Chalmers tekniska högskola AB
Dramatiska institutet
Gammelkroppa skogsskola
Handelshögskolan i Stockholm
Högskolan Dalarna
Högskolan i Gävle
Högskolan i Kalmar
Högskolan i Skövde
Högskolan på Gotland
Ingesunds Musikhögskola
Karlstads universitet
Konstfack
Kungl. Musikhögskolan
Linköpings universitet
Lunds universitet
Malmö högskola
Mälardalens högskola
Röda Korsets Högskola
Stiftelsehögskolan i Jönköping
Stockholms universitet
Södertörns högskola
Teologiska högskolan, Stockholm
Uppsala universitet
Örebro teologiska högskola